

KJELL ARNE MORLAND

LUTHERSK LIV

I DAG

HEFTE 3: FRIHET OG GODE GJERNINGER

HEFTE 1: SKRIFTEN ALENE | HEFTE 2: DÅP, NATTVERD OG DØD | HEFTE 4: NI LIVSNØKLER

Revidert og utvidet utgave, juli 2017

Illustrasjoner: Ragnhild Morland

Copyright: Kjell Arne Morland

Ingen må publisere noe av stoffet uten avtale med forfatter

Luthersk liv i dag

Hefte 3:

Frihet og gode gjerninger

Inspirasjon fra to skrifter fra 1520.

Innhold:

Innledning s 7

*Felles innledning til alle heftene
Til dette heftet spesielt*

Tolv toner i kristen frihet s 13

A: Seier gjennom nederlag og lidelse s 14

Frihet gjennom nederlag?
Frihet gjennom lidelser

B: Fire grunnvoller for kristen frihet s 17

1. Jesu død på korset
2. Jesu oppstandelse
3. Jesus sender Ånden
4. Jesu gjenkomst
Grunnvollene som troverdige løfter

C: Tolv frihetstoner s 25

1. Frihet fra skylden: Tilgivelse! 24
2. Frihet fra skammen: Velsignelse! 27
3. Frihet fra avmakten: Kraft! 30
4. Frihet fra sårene: Helbredelse! 32
5. Frihet fra dødsangsten: Trygt håp! 34
6. Frihet fra Satans makt: Forsakelsen! 36
7. Frihet fra budenes byrde: Kjærlighetens vei! .. 38
8. Frihet fra meningsløsheten: Plass i Guds frelsesplan!
9. Frihet fra ensomheten: Lokalmenigheten! 44
10. Frihet fra rasismen: Den verdensvide kirken! 46
11. Frihet til å nyte det vakre og livgivende 47
12. Frihet til å tilbe og takke 49

Livsvern og guds frykt	s 51
<i>Innledning</i>	s 51
To likeverdige perspektiver Gode gjerninger beskrives ved hjelp av budene	
<i>A: Bud til livsvern</i>	s 54
<i>B: Bud til guds frykt</i>	s 58
Om det første budet Om det andre budet Om det tredje budet	
<i>C: Om sammenhengen mellom budene</i>	s 67
De tre første budenes indre forhold De sju siste budenes forhold til det første	
<i>Avslutning</i>	s 70
Litteratur	s 72
Tips til gruppesamtale	s 74

Innledning

Felles innledning til alle heftene:

Jeg har skrevet fire hefter som er preget av stor takknemlighet for den lutherske arven, fordi den er en vital 500-åring som fortsatt har mye å gi oss. Takknemligheten gjelder ikke det faktum at vi har lutherske kirkesamfunn i mange av verdens land. De kunne vi klart oss foruten. Luther selv ønsket å reformere kirken innenfra, slik at datidens kirke tok opp i seg den fornyelsen han stod for. Det beste hadde nok vært at pavekirken den gang tok opp i seg så mye av Luthers innsikter at det ikke ble nødvendig med noen kirkesplittelse. Men slik gikk det dessverre ikke.

En 500-årsmarkering mot mange odds

Siden partene ikke klarte å komme til enighet for 500 år siden, er på mange måter naturstridig at den lutherske arven fortsatt lever i store kirkesamfunn. Den var nemlig truet på svært kritiske måter mange ganger i starten.

Det var i årene 1517 til 1521 at Luther la grunnlaget. Det begynte med at han offentliggjorde 95 teser mot avlatshandelen på kirkedøren i Wittenberg den 31. oktober 1517. Det fortsatte med at han utgav tallrike skrifter med sine nye bibeltolkninger, viet ulike temaer. Han stod også offentlig fram med sine synspunkter i flere disputaser. Det fikk en foreløpig avslutning med at han ble truet av paven med bannlysning i juni 1520, ble ekskommunisert av paven i januar 1521 og deretter lyst fredløs av riksdagen i Worms i april 1521. Da skulle man tro at opprøreren Luther var kneblet og kom til å bli henrettet som kjetter.

Men Luther ble reddet av at venner bortførte ham til et skjulested på Wartburg. Da han stod fram igjen etter et år, kunne han virke i den eneste området av Tyskland som ikke hadde anerkjent bannlysningen, og keiseren var heldigvis opptatt med å krige på andre fronter.

Men så ble det kritisk igjen mot slutten av Luthers liv. Nå var det blitt uforsonlig splittelse mellom hans kirkefellesskap og de reformerte kristne, og dessuten var keiseren ferdig med krigene på andre fronter, og kunne gjøre sitt til å gjenopprette kirkelig orden i Tyskland. En særlig kritisk fase kom like etter Luthers død. Allerede i mai 1547 erobret keiseren Wittenberg, og kunne markere seieren ved å gå inn i slottskirken der Luther var blitt begravd året tidligere. Nå hadde han muligheten til å sverte Luthers ettermæle for all framtid. Han ble rådet til å gjøre det som ble gjort med John Wyclif i 1428 og som skulle bli gjort mot Martin Bucer i 1554: Han kunne beordre at Luthers lik ble gravd opp igjen, slik at de kunne brenne ham på et offisielt kjetterbål og dermed sverte ettermælet hans på en sterk måte: Da ville Luther kommet på listen av de vranglærerne som hadde blitt bannlyst og henrettet som kjettere. Det ville vært vanskelig å føre videre den teologiske arven hans dersom det hadde blitt fullført. Men keiseren avstod heldigvis fra denne markeringen. Heller ikke det neste hundreåret med mange religionskriger klarte å utrydde lutherdommen. Dermed kunne den vokse videre i frihet like til vår tid. Den lutherske arven overlevde. Ikke bare i strengt lutherske kirker, men sterkere eller svakere i nesten 8200 ulike kirkesamfunn som utgjør 800 millioner døpte!

500-årsmarkering i de neste fem år?

Det var altså de fem årene fra 1517 til 1521 som var de avgjørende for utformingen av den lutherske arven. Dersom markeringen av dette jubileet skulle begrenses til høsten 1517, ville det blitt en markering som neppe setter varige spor i oss. Det er lagt opp til å markere både

- de *virkningene* reformasjonen fikk for samfunnslivet. både i forhold til *samvittighetsfrihet* og *demokrati*,
- det viktigste *innholdet* som Luther bar fram, nemlig budskapet om den nådige Gud som rettferdiggjør syndere ved tro, uten egne fortjenester,
- eller den *inspirasjon* som Luthers tenkemåte kan ha på aktuelle *utfordringer i samtiden*, slik som kampen for menneskeverd og skaperverk.

Men den som vil la seg preger dypere av arven fra Luther, bør ta seg bedre tid og begynne et annet sted. Det er viktig å framheve det som er selve *hoveddrivkraften* i Luthers arbeid: *Skriften alene er norm for kirken*. Alt som fremmes av teologi og læreutsagn, skal kunne begrunnes ut fra det som står der. Det er bare det som er klart omtalt i Skriften som er bindende for kirken. Det som ikke står omtalt der på en klar måte, er man fri til å gjøre eller la være å gjøre ettersom man finner det fornuftig og tjenlig. Det er mye som faller på plass dersom man har dette som et konsekvent utgangspunkt. Dette aspektet blir ikke klart markert høsten 2017, men det kan bli gjenstand for mye ettertanke i årene etter. Kanskje kan det være studietemaer både i fellessamlinger og bibelgrupper i noen semestre framover?

Fire hefter om "Luthersk liv i dag"

Jeg har valgt å la ettertanken fordeles i fire ulike hefter. Det skyldes at jeg har hatt glede av å "modernisere" fem av Luthers hovedskrifter, slik at de kan berike troslivet i dag på en mye mer direkte måte enn ved å gjengi dem slik han skrev dem. Han skrev inn i sin tid, og spisset budskapet inn mot det som var aktuelle utfordringer den gangen. De samme anliggende kan utfordre oss i dag, men nå har vi andre livsopplevelser som gjør det naturlig å la horisonten bli videre.

Det *andre* heftet har tittelen: *Dåp, nattverd og død. Inspirasjon fra tre prekener fra 1519*. Luther offentliggjorde dette året flere prekener, men jeg har valgt ut de viktigste, nemlig de om dåpen, nattverden og døden. Det var naturlig for ham å betone klart hva dåpen og nattverden kan gi av hjelp til kristent liv, siden det var disse to sakramentene han satt igjen med etter å ha avvist at konfirmasjon, ekteskap, skriftemål, ordinasjon, og den siste olje skulle regnes som sakramenter. Det var bare dåpen og nattverden som hadde både et synlig tegn og et klart løfteord fra Jesus knyttet til seg. Dessuten var det viktig for ham å trøste kristne i møte med døden, fordi datidens teologi hadde malt fram så mange ubibelske skremmebilder av hva som da kunne skje.

Det tredje heftet har tittelen: *Frihet og gode gjerninger. Inspirasjon fra to skrifter fra 1520*. Luther skrev flere større skrifter dette året, som gjerne regnes som hans reformatoriske hovedskrifter. Jeg har valgt ut to av dem. Hans mest berømte skrift er nok skriftet "*Om den kristne frihet*", mens det like viktige skriftet "*Om de gode gjerninger*" med urette vanligvis ikke regnes med blant hovedskriftene. Også hovedsynspunktene i disse fortjener å presenteres i en bredere ramme som passer for vår tid.

Det første heftet har tittelen: *Skriften alene. Inspirasjon fra Luthers hovedsak*. Her behandler jeg selve grunnlaget for at Luther kunne skrive disse og andre skrifter slik han i sin tid gjorde det: Det var helt avgjørende for ham at Skriften alene er norm i kirken. Alt som forkynnes og læres må måles mot det som står der. Jeg forsøker å leve opp til dette ved at de utvidelsene jeg gir Luthers prekener og skrifter, har klar bibelsk forankring.

Det siste heftet har tittelen: *Ni livsnøkler. Inspirasjon fra tjue lutherske skrifter*. I stedet for å skrive mange hefter om viktige temaer, med tilsvarende dybde som i de tre første, samler jeg det som jeg anser for det viktigste på en mer kortfattet måte til sist. Nå er skrifter fra hele livet hans i blikkfeltet. Her har jeg også noen kritiske kommentarer til Luther, både når det gjelder framstillingsformen hans og særlig behandlingen av jødene.

Det går an å lese denne boken ved å begynne med det som er mest oppbyggelig: Prekenene og hovedskriftene i hefte to og tre. Så kan man vende seg til de mer teoretiske heftene først og sist, for å gjøre seg kjent med de viktige prinsippene i den lutherske arven.

Jeg har ingen skrupler med å sette Luthers tanker inn i et utvidet rammeverk. Han skriver selv i sin *Annen Salmeforelesning* fra 1519:

"Ikke noe menneske har noensinne talt slik at det på alle punkter er blitt forstått av alle... Derfor sømmer det seg for meg uten videre å tilstå at jeg ikke vet om jeg har eller ikke har den rette forståelse av Salmene, selv om jeg ikke tviler på at det jeg fremfører er en sann forståelse... Selv ser jeg noen ting som ikke ble sett at den velsignede Augustin, men vet samtidig at mye annet senere vil bli sett som jeg ikke

ser. Hva annet står da igjen som utvei enn gjensidig å hjelpe hverandre?... Der er grader både i det å leve og i det å handle, hvorfor ikke da også i det å forstå?" (s106).

Jeg må si det samme om min egen forståelse av både Skriften og Luther. Jeg har lest mer i Bibelen enn i Luthers skrifter, der jeg bare er en "Luther i utvalg"-leser. Likevel har jeg funnet så mye inspirasjon begge steder at jeg har funnet det bryet verd å dele den med andre på en så klar måte som jeg kan make det. Andre har gjort det på sine måter. Så utfordrer jeg hver enkelt leser til å ta til seg det som han eller hun finner meningsfullt.

Til dette heftet spesielt

Det var i 1520 at Luther utgav det som ettertiden har benevnt som hans reformatoriske hovedskrifter. Jeg har valgt ut de to som er minst knyttet til den politiske og kirkepolitiske virkeligheten, og som derfor er de mest oppbyggelige for ettertiden. Siden det ene handler om kristen frihet, og det andre om plikten til gode gjerninger, kan det se ut som om de står i en viss spenning til hverandre. Men et nærmere bekjentskap med dem vil vise at de henger godt sammen.

Et av de mest verdsatte skriftene fra Luthers hånd, er det han skrev i 1520: «*Om den kristne frihet*». Der kommer en av Luthers hovednøkler klart fram. Mennesket har en dobbel natur, slik at det indre mennesket i oss trenger å høre nådeordet, mens det ytre mennesket i oss trenger å høre bud og formaninger om å bekjempe synden til beste for vår neste. Slik holdes tilgivelsen og formaningene sammen på en måte som knytter dem begge til frihet.

Luther skrev inn i en tid der kristne slet med et helt bestemt problem, nemlig at kirken den gang krevde at man skulle samarbeide med Guds nåde for å kunne være på frelsens vei. Det skapte mye usikkerhet, ufrihet og fortvilelse, for hvem kunne føle seg sikker på å tilfredsstille Guds krav som hang så høyt? Derfor spisset Luther inn frihetsbudskapet sitt slik at han løste akkurat dette problemet.

I dag er ikke denne problemstillingen like sentral. Derfor bør frihetsbudskapet fremmes på en mye bredere måte. Kanskje er det viktigste problemet for norske kristne at vi gir så liten oppmerksomhet til håpet om evig liv og troen på at vi frelses fra en fortapelse? Derfor har jeg gjort et forsøk på å skrive en liknende traktat som Luther, men nå med et mye bredere opplegg, og en bevisst fokusering på hvordan den friheten vi får her i livet, er en forsmak på friheten i Guds evige rike. Dermed griper teksten over mange flere temaer enn de Luther trakk fram. Men på samme vis som ham, har jeg lagt vekt på at det jeg skriver skal være gjennomsyret av sitater fra Skriften, for å vise hvordan den kan være en god norm for kirkens lære og liv.

Det er dumt at skriftet "*Om de gode gjerninger*" ikke har fått plass i norske oversettelser av de reformatoriske hovedskrifter, slik den danske utgaven har det. Det var også svært mye lest i sin samtid. Det var ferdig fra trykkeriet i de siste dager av mai eller i de første dager av juni 1520. Innen årets utgang var det utkommet i åtte nye opplag. Det var altså et svært sterkt behov for å lese Luthers veiledning om de gode gjerninger.

I dette skriftet er det de ti bud som utlegges, med stor vekt på betydningen av de tre første budene. I vår tid er det helst de sju siste budene om livet mennesker i mellom som blir ansett som mest aktuelle. Derfor forholder jeg meg fritt i den forkortelsen jeg har av Luthers anliggender: Jeg begynner med å vektlegge de budene som vi oppfatter som viktigst, selvsagt i Luthers ånd. Deretter ønsker jeg å vise hvorfor Luther har rett i at alt egentlig henger på om vi holder det første budet eller ikke, og om vi er villige til å la det andre og tredje budet større opp om den troen.

Dette heftet kan selvsagt leses i ett i løpet av noen timer. Men det egner seg nok bedre til å leses porsjonsvis over lengre tid, slik at stoffet kan få anledning til å synke inn med tid til ettertanke. Den som trenger tips til hvordan heftet kan brukes i bibelgrupper, finner det helt til sist i heftet.

Tolv toner i kristen frihet

Den kristne frihet er et stort paradoks. På den ene siden kan Paulus juble ut som en fanfare: "Til frihet har Kristus frigjort oss" (Gal 5,1). Men like etterpå kan han skrive: "Dere, søsken, er kalt til frihet. La bare ikke friheten bli et påskudd for det som kjøtt og blod vil, men tjen hverandre i kjærlighet" (Gal 5,13). Luther formulerte i sin tid dette paradokset enda mer selvmotsigende. Han skrev i 1520 traktaten "*Om den kristne frihet*", og der tok han utgangspunkt i disse to setningene:

- Et kristent menneske er en helt og holdent fri herre over alle ting og ikke underlagt noen.
- Et kristent menneske er en tvers gjennom pliktskyldig trell under alle ting og underlagt enhver.

Deretter forsatte Luther å utfolde betydningen av dette i to hoveddeler, slik at begge setningene ble stående som sanne når man forstod sammenhengen mellom dem. Jeg vil nå gjøre noe tilsvarende på min måte, som er helt annerledes enn Luthers. Jeg vil ta utgangspunkt i to bibelfortellinger, for vi trenger et grunnlag som kan begrunne de ulike frihetstonene i kristen tro.

A: Seier gjennom nederlag og lidelse

Frihet gjennom nederlag?

Tretten menn satt sammen rundt et festbord i et stort rom i andre etasje på et hus i Jerusalem. Tolv av dem var ekstra spente: Ville den store befrielsen skje snart? Det hadde begynt så oppløftende med et stort inntog fire dager tidligere. Store folkemengder hadde flokket seg rundt dem da de kom inn i byen. Mange hadde bredt ut kapper på veien, viftet med palmegreiner og ropt i glede. Jesus hadde nemlig kommet ridende på et esel, og de som så det, kunne ikke unngå å tenke på det profeten hadde sagt: «*Se, din konge kommer til deg, rettferdig og rik på seier, fattig er han og rir på et esel, på en eselfole*» (Sak 9,9). Skulle Jesus bli den kongen de ventet på, han som skulle vinne seier og gi dem frihet? De begynte nok å komme i tvil om det, for det hadde ikke skjedd noe de siste dagene som pekte i den retning. Men nå feiret de påskemåltidet sammen, det som skulle minne dem om den store befrielsen fra slaveriet i Egypt. I gammel tid befridde Gud folket sitt og førte dem til frihet i det landet de nå bodde i. Det Gud hadde gjort en gang med Moses som leder, kunne han vel gjenta nå med Messias som konge?

Den trettende mannen satt øverst ved bordet. Jesus visste at den store befrielsen skulle finne sted de neste tre dagene. Men han visste også at det skulle skje på en helt annen måte enn disiplene kunne tenke seg. Derfor passet han på å røpe planene i noen små setninger i løpet av måltidet. Han begynte med å si noe helt uventet da de spiste det usyrede brødet til minne om brødet som ble bakt i Egypt: «*Dette er min kropp*». Han fortsatte med å si noe uventet da de drakk det tredje begeret med vin: «*Dette er mitt blod, paktens blod, som blir utøst for mange så syndene blir tilgitt*». Han avsluttet med å antyde en stor seier: «*Fra nå av skal jeg ikke drikke av denne frukten*

av vintreet før den dagen jeg drikker den ny sammen med dere i min Fars rike»»» (Matt 26,26-29). Det skulle altså komme en seier. Men den skulle altså vinnes gjennom at Jesu kropp ble utsatt for en blodig død. Kunne det være mulig?

Frihet gjennom lidelser

Det begynte så fint for israelittene da de kom til Egypt i gammel tid. Josef var en stor helt, og de ble tatt godt i mot. Så gikk årene, og etterkommerne ble flere og flere. Det endte med at de ble undertrykket og satt til slavearbeid. Til sist kom det mest drastiske tiltaket av dem alle: Ingen jødiske guttebarn fikk lov til å leve opp. Slik skulle dette folket gå til grunne og viskes ut av historien. Da Gud grep inn til frelse, skjedde det gjennom store lidelser. Målet var klart: De skulle tilbake til det landet som fløt av melk og honning, og leve i frihet der. Men veien fram var full av lidelse.

De første lidelsene rammet egypterne hardest. De skulle mørne både folket og Faraos slik at de skulle se seg tjent med å gi israelittene lov til å reise tilbake til landet sitt. I tur og orden opplevde de at Nilens vann ble til blod, at det kom svermer av frosker og lus og insekter, at en stor pest rammet mange, og deretter verkebyller med blemmer. Så kom haglskurene og svermene med gresshopper. Den niende plagen var tre dagers stummende mørke, men den tiende var den verste: Alle førstefødte i egypternes hjem måtte dø i den grusomste natten de kunne minnes. Det begynte med blod, og sluttet med mørke og død. Da var det nok, og folket fikk frihet. Denne seieren ble altså vunnet gjennom lidelser.

Lidelsene fortsatte i mange år etter dette. Mens håpet om det gode landet holdt motet oppe, måtte israelittene gjennom en dramatisk redning ved Sivsjøen, sult der Gud reddet dem ved hjelp av manna fra himmelen, og tørste i ørkenen der Gud reddet dem gjennom vann i fra klippen. De måtte kjempe mot amalekitter og amoritter, de erfarte indre opprør og frafall, og de måtte frelses fra giftige slanger. Men de kom fram til landet, og de klarte å slå seg til der i frihet. De fikk oppleve stormaktstider med David som konge, og de fikk bygget et tempel mens den rike Salomo var konge.

Men På Jesu tid var det romerne som var herrer i landet. Folket levde under okkupasjon. De hadde grunn til å håpe på at det skulle komme en ny befrielse til en framtid som var enda bedre enn den forrige, for det hadde profetene lovet. Når skulle det skje?

Oppfyllelsen ble helt annerledes enn de tenkte seg, for nå skulle den gjelde alle verdens folkeslag. Også nå skulle seieren skje gjennom lidelse, for de ti landeplagene skulle konsentreres om en mann i en stedfortredende død. Siden beskrives tre viktige hendelser som bidrar til å befeste og oppfylle denne seieren. Dermed kan vi tro at den gjelder oss, og vi kan fryde oss over mange frihetsgoder. I gammel tid ble landet delt mellom tolv stammer. Hvert av disse områdene hadde sikkert sitt særpreg. Den friheten som gjelder oss kan også tone mot oss med minst tolv toner. Hver av dem er større enn de tonene som folket den gang fikk nyte.

B: Fire grunnvoller for kristen frihet

1. Jesu død på korset

Da Jesus døde på korset på langfredagen, kunne ingen tolke det som noe annet enn et stort nederlag. Han døde på den skammeligste måten man visste om på den tiden, en døds måte som ble forbeholdt landssvikere og grove voldsmenn. Han døde på en av de grusomste måtene som menneskehjernen har klekket ut for å torturere sin ofre. Han døde mens folk stod rundt og spottet ham, uten at noen Gud eller englehærer grep inn. Slik er det umulig å tenke seg at Guds Messias kunne ende sine dager. Det var i alle fall umulig å tenke seg at han kunne være Guds sønn, slik han sa at han var.

Men så begynte ryktene å gå etter bare tre dager. Kunne det være sant at noen hadde møtt ham levende? Hadde han virkelig reist seg fra graven og døden? I så fall ville det være et Guds under, og da ville Gud ha vedkjent seg det Jesus gjorde! Kunne den store seieren likevel vinnes gjennom et stort nederlag ?

I sin tid hadde døperen Johannes pekt på Jesus og sagt: «Se, Guds lam, som bærer bort verdens synd!» (Joh 1,29). Allerede da ble det naturlig at man undret seg, og tenkte på den betydningen slaktede lam kunne ha i gudsyndens dyrkelse. Et slikt lam er ikke noe fint syn, for blodet renner friskt fra det nyslaktede dyret. Men i to sammenhenger var de blitt opplært til at denne skikken kunne ha frelsende betydning:

Første gang var dagen før israelittene ble frigjort fra Egypt. Da skulle hver familie slakte et lam, stryke blod på bjelken over døren, og samles til måltid i hjemmene sine. Dødsengelen gikk forbi alle dører med blod på karmen, og slik medførte lammets død og blod frihet for folket (2 Mos 12,21-23). Siden holdt de denne

skikken ved lag, slik at de slaktet tusenvis av lam i tempelet hvert år på minnedagen for dette frihetsofferet (2 Mos 12,24-27).

Andre ganger kunne man komme til tempelet med et lyteløst lam når man trengte Guds tilgivelse for synd og renselse for sykdom. Da kunne man få litt av blodet strøket på kroppen og få frihet fra sykdom og synd (3 Mos 14,10-20).

Det fantes altså klare forbilder på at døden for Guds utvalgte lam kunne gi folket frihet. En av de gamle profetene hadde dessuten pekt framover og lovet at en gang skulle det stå fram en mann som skulle frelse folket på tilsvarende måte: «Sannelig, våre sykdommer tok han, våre smerter bar han. Vi tenkte: Han er rammet, slått av Gud og plaget. Men han ble såret for våre lovbrudd, knust for våre synder. Straffen lå på ham, vi fikk fred, ved hans sår ble vi helbredet... skylden som vi alle hadde, lot Herren ramme ham... han åpnet ikke munnen, lik et lam som føres bort for å slaktes... Han tok på seg de manges synd og ble rammet i stedet for lovbrøyttere» (Jes 53,4-7.12).

Nå kunne de forstå at Jesu død var en virkelig stor seier. Den hadde satt folket i frihet fra synden og skylden! Den var et offer, og siden det offeret var gitt av Guds egen sønn, kunne det ha verdensvid betydning. Paulus slår det fast: «Vårt påskelam er slaktet, Kristus» (1 Kor 5,7). Peter har følgende strofe i en lovprisning: «Det var ikke med forgjengelige ting som sølv eller gull dere ble kjøpt fri fra det tomme livet dere overtok fra fedrene, det var med Kristi dyrebare blod, blodet av et lam uten feil og lyte» (1 Pet 1,18-19). Johannes ser inn i gudstjenestelivet i Guds himmel, og der ser han at et slaktet lam er i sentrum, og at de eldste falt ned for ham og sang: «Du ble slaktet, og med ditt blod har du frikjøpt for Gud, mennesker av alle stammer og tungemål, av alle folk og nasjoner». Deretter lød koret fra tusener på tusener: «Verdig er Lammet som ble slaktet, verdig til å få all makt» (Åp 5,6.9.12). Så var ikke Jesu død et nederlag likevel. Den var en offerdød som kjøpte oss fri! Slik ble den ene grunnvullen for kristnes frihet lagt gjennom at Guds egen sønn led store lidelser inntil døden. Prøv å forstå det den som kan! Men selv om vi ikke kan forstå det fullt ut, kan vi tro på løftet!

Det var ikke lett for Jesus å frelse oss på denne måten. Han svettet blodsdråper i Getsemanehagen og ba om å få slippe, dersom det var mulig (Luk 22,42-44). Han ropte på korset: «Min Gud, min Gud, hvorfor har du forlatt meg?» (Mark 15,34). Men han gjorde det som skulle til for at vi kunne bli frikjøpt. Når det kostet ham så mye å legge grunnlaget for frelsen vår, kan vi være trygge på at han vil gi oss alt det vi trenger for at vi kan bevare troen, slik at vi også kan nå helt fram til målet.

2. Jesu oppstandelse fra graven

At Jesus skulle stå opp fra graven tre dager etter sin død, kom som den virkelig store overraskelsen. Selv om Jesus hadde forutsagt det tre ganger i månedene forut, kunne de ikke forstå det (se Mark 8,31; 9,31-32 og 10,34). Det fantes nemlig ikke klare profetier om noe slikt i Skriftene. Dermed var det var mulig for saddukeerne å benekte at det overhodet fantes noen oppstandelse fra de døde (Apg 23,8). Men selv fariseerne, som trodde på oppstandelsen, kunne ikke forestille seg at en mann kunne stå opp fra døden på forskudd, før det verdensvide frelsesriket ble virkelighet. Men nå begynte den ene etter den andre å fortelle om dette utrolige.

Det var kvinner som ble de første vitner, men da kunne det hele avvises som løst snakk (Luk 24,11). Da også pålitelige menn begynte å støtte kvinnenenes budskap, skapte det i starten forvirring (Luk 24,22-24). Det var først når mange menn selv fikk møte Jesus igjen, at all tvil forsvant (Luk 24,34). Paulus kunne nevne opp vitnene i tur og orden: Peter, de tolv, mer enn fem hundre, Jakob, apostlene og til sist ham selv (1 Kor 15,5-8). Jesus gav klare bevis for at han levde over et tidsrom på førti dager (Apg 1,3). Dette var så viktig at det fortelles som høydepunktet i alle de fire evangeliene, og det var et høydepunkt i mange av de talene som gjengis fra urkirkens tid, både ovenfor jøder og hedninger (se Apg 2,31-33; 5,31; 10,40-41; 13,33-37). I Aten skapte denne forkynnelsen først nysgjerrighet, og deretter forakt hos mange (Apg 17,18-20.31-32) og i Cæsarea førte den til at Festus avbrøt talen med forskrekkelse (se Apg 26,23-24).

Dersom det er sant at Jesus har stått opp, har det store konsekvenser. Paulus kan skrive at Jesus ble «stadfestet som Guds mektige Sønn ved oppstandelsen fra de døde» (Rom 1,4). Dermed kom betydningen av hans lidelse og død i et nytt lys, som vi så i forrige avsnitt. Men det medførte også at vi kan tro på evig liv etter døden, slik som Paulus betoner et annet sted: «Han har gjort ende på døden og ført liv og udødelighet fram i lyset ved evangeliet» (2 Tim 1,10). Men før vi kommer så langt, har vi en tredje grunnvoll som er viktig.

3. Jesus sender Ånden

Mens vi venter på at dagen for opprettelsen av Guds evige rike skal komme, har vi fått en uvurderlig hjelp til å leve. Disiplene var utålmodige og spurte en gang den oppstandne Jesus om gudsriket skulle opprettes med en gang. De fikk følgende svar: «Det er ikke dere gitt å kjenne tider og stunder som Far han fastsatt av sin egen makt. Men dere skal få kraft når Den hellige ånd kommer over dere» (Apg 1,7-8). Det gikk ikke mer enn ti dager før det skjedde: «Tunger av ild viste seg for dem, delte seg og satte seg på hver enkelt av dem. Da ble de alle fylt av Den hellige ånd. Og de begynte å tale på andre språk etter som Ånden ga dem å forkynne» (Apg 2,3-4).

Dette skjedde på pinsedagen, en festdag som i gammel tid var knyttet til innhøstningen av førstegrøden, men som på apostlenes tid antakelig var blitt en fest også til minne om lovgivningen på Sinai. Jødene feiret at de var blitt utvalgt blant alle folkeslag til å leve ut Guds egen lov i verden, noe de anså som et privilegium, tross alle forpliktelsene det medførte. Fra denne dagen, derimot, fikk pinsen en helt ny frihetstone i den kristne kirken: Det var dagen da de fikk Ånden, han som gir kraft til å leve ut forsmakene på den store friheten allerede her i livet. Drømmen om å få leve i den friheten som Jesus hadde vunnet for oss, er ikke bare knyttet til en lengsel om det evige riket langt der framme. Det kan også bli en virkelighet her og nå, om enn på et foreløpig vis, fordi alle kristne i dåpen fikk «Den hellige ånds gave» (Apg 2,38).

Jesus kan si at himmelriket er noe mennesker fra hele verden skal komme til i framtiden (Matt 8,11), samtidig som han kan forkynne at «himmelriket er kommet nær (Matt 4,17) og at «Guds rike er midt iblant dere» (Luk 17,21). Vi sier ofte at det å leve som en kristen, er å leve i et «allerede nå, men ennå ikke»: Allerede nå kan vi nyte en forsmak av frelsesgodene, men tiden for den fulle opplevelsen er ennå ikke kommet.

I gammel tid opplevde israelsfolket at en skysøyle gikk foran dem om dagen, og en ildsøyle lyste opp for dem om natten. Slik kunne de gå videre både dag og natt (2 Mos 13,21-22). Vi kristne er så heldige at vi har Guds Ånd inne i oss. Slik kan vi få hjelp av Gud både dag og natt, både i medgang og motgang.

4. Jesu gjenkomst

Det er ikke lett for en jøde å tro på betydningen av Jesu død, og slett ikke at han er stått opp igjen. For dem er det selvsagt at når Messias kommer, skal det gode Gudsriket opprettes samtidig. Derfor kan en jøde i dag gjøre som en rabbiner det fortelles om. Han kan gå bort til vinduet og si: «Jeg ser ut i verden rundt meg. Jeg ser så mye lidelse, fortvilelse og kriger. Jeg ser ikke noe fredsrrike. Jesus kan ikke ha vært Messias». Derfor kunne disiplene spørre den oppstandne Jesus med forventning: «Herre, er tiden nå kommet da du vil gjenreise riket for Israel?» (Apg 1,6). De fikk ett svar i tillegg til at de skulle utrustes med Åndens gave.

På himmelfartsdagen opplevde at Jesus ble løftet fra dem og skjult bak en sky. Det var slutten på alle visningene og samtalene de hadde hatt. Da kom en engel til dem og sa: «Denne Jesus som ble tatt bort fra dere opp til himmelen, han skal komme igjen på samme måte som dere har sett ham fare opp til himmelen» (Apg 1,11).

Det er først ved Jesu gjenkomst at friheten skal realiseres fullt ut. På tilsvarende vis som Israelsfolket måtte tåle å ha det strevsomt gjennom førti år i ørkenen før de kom fram til det lovede landet, må kristne enn så lenge fortsette å leve midt i en verden som fortsatt påfører mange lidelser. Men en gang skal Gud sette sluttstrek. Da skal Jesus komme igjen i herlighet. Da skal den store dommen finne

sted. Da skal den evige friheten kunne nytes fullt ut av alle som har knyttet livet sitt til Jesus.

Jesus selv forkynte at han skulle komme igjen: «De skal se Menneskesønnen komme på himmelens skyer, med stor makt og herlighet. Når basunen lyder, skal han samle inn hans utvalgte fra de fire verdenshjørner... Men dagen og timen kjenner ingen» (Matt 24,30-31.36). Paulus kan skrive: «For når befalingen lyder, når erkeengelen roper og Guds basun høres, da skal Herren selv stige ned fra himmelen... men om tider og tidspunkt trenger vi ikke skrive til dere, søsken. For dere vet godt at Herrens dag kommer som en tyv om natten» (1 Tess 4,16; 5,1-2). Til de som er utålmodige fordi Jesus drøyer med å komme igjen, trøster Peter: «Herren er ikke sen med å oppfylle sitt løfte, som noen mener, Nei, han er tålmodig med dere, for han vil ikke at noen skal gå fortapt, men at alle skal nå fram til omvendelse. Men Herrens dag skal komme som en tyv... etter hans løfte venter vi på en ny himmel og en ny jord, hvor rettferdighet bor» (2 Pet 3,9.13).

Grunnvollene som troverdige løfter

Det frie livet som kristen har som forutsetning av vi tror at Guds løfter er pålitelige og at de gjelder meg:

- Jesus vant en stor seier ved sin død, en seier som sonet for meg
- Jesus stod opp fra graven slik at han overvant døden og kan gi livet til meg.
- Den hellige Ånd ble min i dåpen, slik at han kan gi ny kraft til meg.
- En gang skal Jesus komme igjen for å opprette det evige frihetsriket, og veien dit er åpen for meg.

To av disse grunnvollene ligger bak oss. Det er troverdig bevitnet at Jesus var Guds Sønn som en gang både led døden for oss og stod opp fra graven igjen. Her gjelder det for oss å tro at det er pålitelig gjenfortalt i Det nye testamente, slik Lukas hevder at det er. Han sier at han satte seg fore å "gå nøye gjennom alt fra begynnelsen av og skrive det ned... så du kan vite at det er pålitelig" (Luk 1,3-4).

Den tredje grunnvullen er noe vi kan erfare her og nå, nemlig at Guds Ånd er hos oss slik at vi kan be om hans kraft til å mestre livets utfordringer. Dermed kan han gi oss forsmaker av den friheten som vi skal få del i etter døden. Paulus skriver: "Gud ga oss ikke en ånd som gjør motløs; vi fikk Ånden som gir kraft, kjærlighet og visdom" (2 Tim 1,7).

Den fjerde grunnvullen er noe vi kan se fram til i tro. Håpet om Guds evige rike kan lyse mot oss med en styrke som ikke kan måles med noe annet. Derfor skal vi i det neste hovedavsnittet gjøre som Paulus anbefaler i Kol 3,1-2: «Søk det som er der oppe, hvor Kristus sitter ved Guds høyre hånd. La sinnet være vendt mot det som er der oppe, ikke mot det som er på jorden». For hvert eneste frihetsgode som betones i de neste avsnittene, skal vi derfor først se for oss hvordan det skal utfoldes i Guds evige rike, før vi betoner hvordan vi kan leve i en forsmak allerede i det vanlige livet på jorden.

C: Tolv frihetstoner

Da Jesus stod fram i Nasaret helt i starten av sitt virke, forkynte han hva som var hensikten med at han kom. Han bruke velkjente ord fra profeten Jesaja da han sa at Gud "har sendt meg for å rope ut at fanger skal få frihet og blinde få synet igjen, for å sette undertrykte fri og rope ut et nådens år fra Herren" (Luk 4,18-19). Han viste dette i praksis daglig mens han dro omkring i landet, blant annet en sabbat da han var i en synagoge: "Der var det en kvinne som hadde vært plaget av en sykdomsånd i atten år. Hun var helt krumbøyd, og kunne ikke rette seg opp. Da Jesus fikk se henne, kalte han henne til seg og sa: "Kvinne, du er løst fra sykdommen din". Han la hendene på henne, og straks rettet hun seg opp og lovpriste Gud" (Luk 13,11-13). I begge tekstene brukes det ord på gresk som kan bety både konkret befrielse og tilgivelse. Det er altså mange måter å være fanget, undertrykket og krumbøyd på, og dermed mange måter å bli befridd på. La oss se på tolv av de mest nærliggende, en etter en.

Vi kan begynne med det som har med tilgivelse å gjøre. De seks første avsnittene skal begrunne den sannheten at kristen tro setter oss fri, mens de fem neste skal begrunne hvordan det kristne livet i kjærlighet mot andre henger sammen med dette. Den siste skal fokusere på at vi tror på en god Gud som er verd all mulig takk.

1. Frihet fra skylden: Tilgivelse nå!

Psykologer har lært oss at ingen kan slippe unna skylden ved å forsøke å glemme den. Det hjelper oss lite at vi prøver å dytte den ned i det underbevisste. Skylden vil fortsette å leve sitt eget liv, og før eller siden dukker den fram igjen i form av vonde tanker som kan frata oss livsgleden. Det kan være vondt å bære med seg erkjennelsen av at man har skyld i noe som har rammet en annen hardt. Vi prøver å unnskyld oss

så godt vi kan, men knuten i magen vil ikke forsvinne. Er det mulig å ta skylden fram på en måte som kan frigjøre?

Profeten Jeremia lover at i det evige Gudsriket skal full tilgivelse gis, og at all synd og skyld skal være fortid: "Se, dager skal komme, sier Herren, da jeg slutter en ny pakt med Israels hus... Jeg legger min lov i deres sinn og skriver den i deres hjerte. Jeg skal være deres Gud og de skal være mitt folk... For jeg vil tilgi skylden deres og ikke lenger huske synden" (Jer 31,31-34). Profeten Esekiel er like klar: "Jeg stenker rent vann på dere, så dere blir rene. Jeg rensar dere for all urenhet og for alle avgudene. Jeg gir dere et nytt hjerte, og en ny ånd gir jeg inni dere. Jeg tar steinhjertet ut av kroppen deres og gir dere et kjøtt hjerte i stedet. Jeg gir min Ånd i dere og gjør at dere følger forskriftene mine, holder lovene mine og lever etter dem... jeg rensar dere for alle syndene deres" (Esek 36.25-27.33). I Åpenbaringsboka står det at de som lever i Guds evige rike "har vasket sine kapper og gjort dem hvite i Lammets blod" (Åp 7,14), og i siste kapittel lyder det som en fanfare: "Salige er de som vasker sine kapper. De skal få rett til å spise av livets tre" (Åp 22,14. Som vi husker var det menneskets syndefall som medførte at adgangen til Livets tre ble stengt i sin tid, se 1 Mos 3,23-24). I det evige Gudsriket skal det "ikke lenger finnes noen forbannelse" (Åp 22,3).

Denne store befrielsen fra all synd og skyld, kan vi erfare forsmaker på allerede her i livet. Johannes skriver: "Dersom vi bekjenner våre synder, er han trofast og rettferdig, så han tilgir oss syndene og rensar oss for all urett... om noen synder, har vi en talsmann hos Far, Jesus Kristus, Den rettferdige. Han er en soning for våre synder, ja, ikke bare for våre, men for hele verdens... jeg skriver til dere fordi dere har fått syndene tilgitt for hans navns skyld" (1 Joh 1,9; 2,1-2.12). Vi kan altså frigjøres fra syndens skyld her og nå, vi kan altså våge å bekjenne den ærlig og utilslørt. Knuten i magen kan forsvinne, børen på skuldrene kan løftes fra oss!

Vi så at den første grunnvullen for kristent liv, er at Jesus døde på korset for å sone våre synder. Dermed kan tilgivelsen bli rakt til oss. Men siden dette kan være vanskelig å tro for den som føler stor skyld, har Gud gitt oss mange måter å søke tilgivelse på:

- Jesus lærte oss å be *Herrens bønn*. Vi kan daglig be den femte bønne der: "Tilgi oss vår skyld, slik også vi tilgir våre skyldnere".
- Vi har fått en *bønnerett* som gjør at vi kan nevne spesielle synder for Gud, og tro at han hører og tilgir.
- Det hører med til en *gudstjeneste* at vi har en syndsbejennelse enten i starten eller som innledning til forbønnsdelen, og den avsluttes som regel med et løfteord om tilgivelse.
- Når vi deltar i *nattverden*, får vi en ekstra hjelp til å kunne tro at tilgivelsen gjelder oss. Alle kan vi kjenne at brødet og vinen blir en del av kroppen vår. Jesus knyttet disse elementene til sin kropp og sitt blod, altså til den offerdøden han led på korset. Dermed gir nattverden oss del i den seieren han vant der! Når vi ikke kan benekte at brød og vin er blitt en del av oss, kan det være lettere å tro at også tilgivelsen er blitt oss til del.
- Vi kan også oppsøke en prest eller kristen leder på tomannshånd for et *privat skiftemål*. Der kan vi ovenfor et annet menneske sette ord på det vonde som vi angrer på, og oppleve at den som har hørt, legger hånda på hodet vårt, og sier med rene ord at vi er tilgitt. Luther har skrevet en enkel veiledning for hvordan dette kan skje i sin Lille katekisme, se den nye salmeboka s1275 (bokmål) og s1287 (nynorsk).

Vi har altså minst fem gode måter som vi kan søke Guds tilgivelse på, og noen av dem har konkrete handlinger knyttet til seg. Det ser ut som om det er svært om å gjøre for Gud å sørge for at kirken kan formidle tilgivelsen på så mange måter at vi ikke kan unngå å tro på den.

Veien til befrielse fra skylden, er ikke å bagatellisere den ved at si at vi ikke er verre enn andre, eller at de andre ikke fortjente noe bedre fra oss enn de fikk, for det var de som var onde mot oss først. Vi må heller våge å ærlig erkjenne at vi bare er mennesker som lever i en verden der vi opplever mye vondt, og det gjør at vi altfor ofte reagerer med utålmodighet, sinne, hevnløst og det som verre er. Vi er altfor ofte uvillige til å hjelpe de som trenger oss. Vi er altfor store egoister så altfor mange ganger! Vi klarer ikke å gi Gud den æren som han fortjener.

Veien til befrielse er egentlig enkel, selv om stoltheten vår får seg en knekk: Den ærlige bejennelsen fra vår side, blir besvart med en raus tilgivelse fra Guds side. Vi trenger ikke anklage oss selv for å være så dårlige kristne at vi ikke fortjener kristenavnet. Vi kan heller rette ryggen som tilgitte kristne, som lever i Guds frihet med like stor rett som den frommeste predikant. Vi kan bli løst fra et krumbøyd liv

slik som kvinnen i Luk 13,13 ble det, og vi kan rette ryggen på tilsvarende vis som henne. Lukas forteller dessuten om en mann som hadde gjort en av de største forbrytelser som kunne straffes på den tiden. Han var antakelig morder, for han ble dømt til å dø ved korsfestelse, og han ble plassert ved siden av Jesus. Han erkjente sin store synd som noe av det siste han sa i dette livet. Han vendte seg til Jesus i en siste bønn, og han fikk høre fra Jesu munn: "Sannelig, jeg sier deg: I dag skal du være med meg i paradiset" (Luk 24,40-43). Kunne en slik synder tilgis når han ikke hadde noen sjanse til å leve et fromt liv etterpå, har vi ingen grunn til å tro at Jesus vil holde tilgivelsen tilbake fra oss!

Gud satte kirken inn i verden for at vi mennesker kan ha et sted der vi kan be om tilgivelse med faste bønner, der vi kan spise og drikke oss til tilgivelse gjennom nattverden, og der vi kan kjenne ei prestehånd på hodet fra en som høyt og umisforståelig tilsier den på Guds vegne. Det er opp til oss å ta i mot hjelpen, slik at vi kan føle en forsmak av den friheten som skal bli fulltonende i Guds evige rike etter døden.

2. Frihet fra skammen: Velsignelse!

Psykologer har lært oss at skam er noe annet enn skyld, og at den kan binde oss på en like sterk måte som skylden kan det. Skamfølelsen stikker mye dypere enn det å føle seg flau, beskjeden eller sjenert. Den oppstår når vi føler at andre alltid ser på oss med et kritisk blikk, slik at vi blir redde for at svakhetene våre blir avslørt. Den dype skammen er smerten ved å se seg selv som en som ikke fortjener å bli elsket. Da kan man tenke: "Hvis noen visste hvordan jeg egentlig er, da ville de snudd ryggen til meg, da ville ingen like meg". En kristen kan føle skam fordi man ikke klarer å nå opp til de store idealene for fromhet som blir forkynt, uansett hvor mye man tar seg sammen. Det blir en tung sekk å bære på, og man merker lite til friheten som Kristus skulle gi. Vi mennesker søker naturlig mot hverandre for å få positiv respons. Men dersom vi stadig opplever å ikke få det, kan vi trekke oss tilbake fra andre, fordi vi føler oss uønsket og vil gjøre oss så usynlige som mulig.

I Bibelens siste bok skrives det sju brev til ulike menigheter i Lilleasia. Der gis det fine løfter til de som seirer, og noen av dem setter ord på at i Guds evige rike, skal det ikke være noen grunn til å skamme seg. Jesus lover med sterke ord å kjennes ved enhver kristen som kommer dit: "Den som seirer, skal bli kledd i hvitt, og jeg vil aldri stryke navnet hans ut av livets bok, men kjennes ved navnet hans for min Far og hans engler.. Den som seirer vil jeg la sitte sammen med meg på min trone, slik jeg selv har seiret og satt meg med min far på hans trone" (Åp 3,5.21). Kan det sies sterkere at man er verdsatt? Ja, i siste kapitlet står det at "de skal se hans ansikt, og de skal ha hans navn på sin panne" (Åp 22,4). Dette sies så personlig som mulig i slutten av Jesajaboken: "Før hadde dere dobbel skam og vanære. Nå skal de juble over sin del. Derfor skal de ha dobbel arv i landet, evig glede skal de få... Du skal bli en herlig krans i Herrens hånd, et kongelig diadem i din Guds åpne hånd. Du skal ikke lenger kalles Den forlatte... Men du skal hete Den jeg har kjær" (Jes 61,7; 62,3-4).

Den som bærer på skam, vil lett kunne si når man leser slike ord: "Den som seirer, det kan ikke være meg. Den som er tegnet i Guds hånd, det er nok ikke slike som meg". Men der tar man grundig feil! Alle som er døpt inn i kirken, er personlig tatt inn i Guds familie som et elsket barn! Det å seire betyr derfor at vi beholder troen på at vi er elsket og hører til. Det er å gjøre det til en livsstil å ta i mot gaven fra Gud, uansett hvilke følelser av uverdighet som måtte dukke opp. Johannes kommer med en fanfare i starten av sitt evangelium, der han setter ord på hva som er avgjørende. Det er ikke måten vi lykkes på med et fromt liv, men: "Alle de som tok imot ham, dem ga han rett til å bli Guds barn, de som tror på hans navn" (Joh 1,12).

Israelsfolket fikk i gammel tid erfare forsmaker av denne anerkjennelsen. De fikk høre at Gud ønsket å befri dem fra fornedrelsen: "Vær ikke redd! Jeg har løst deg ut, jeg har kalt deg ved navn, du er min... fordi du er dyrebar i mine øyne, høyt aktet og jeg elsker deg" (Jes 43,1.4). En annen forsmak fikk den samaritanske kvinnen som Jesus møtte ved en brønn midt på dagen i Samaria (se Joh 4). Hun kom dit midt på dagen, sikkert fordi hun skammet seg så mye at hun ikke orket å treffe folk i de travleste tidene. Jesus ser henne og tilbyr henne levende vann!

Det finnes en *sunn* skam, for evnen til å kjenne skam er også en evne til å sette seg inn i hvordan andre har det og hvordan vi kan omgås hverandre. Vi skammer oss når vi trår over viktige grenser i et godt forhold til andre. Denne skammen hører nært sammen med skylden, og kan løses på den måten vi tok opp i forrige avsnitt. Den sunne skamfølelsen avslører egne holdninger slik at vi ser forpliktelsen overfor andre, setter oss inn i andres behov, og ikke trækker over andres grenser.

Den *usunne* skammen, derimot, oppstår ikke fordi vi har *gjort* en feil mot andre, men fordi vi opplever at jeg *er* feil. Den er så ubehagelig at vi på ulike måter prøver å verge oss mot den. Vi kan *trekke oss tilbake* for å unngå den, vi kan på mer varig måte *unngå* alle de situasjonene som kan gjøre oss skamfulle. Det blir så viktig å ikke miste ansikt, at vi lar være å gjøre noe i det hele tatt. Man tør ikke forsøke, fordi man er redd for å mislykkes. Det er også vanlig å *anklage seg selv*, kanskje ved å la det bli en vane å rette kritikk innover mot seg selv i alle situasjoner. Eller motsatt: Man kan *anklage* andre, for det går an å framstå i et bedre lys dersom man trækker på andre. Felles for alle disse måtene å reagere på, er at vi bindes opp på ulike måter, slik at vi ikke kan leve fritt.

En helt annen måte å beseire skammen på, er å ta til oss den velsignelsen som lyder ved slutten av hver eneste gudstjeneste: "Herren velsigne deg og bevare deg! Herren la sitt ansikt lyse over deg og være deg nådig! Herren løfte sitt ansikt mot deg og gi deg fred". Dette var de samme ordene som Israelsfolket hørte fra sine prester (se 4 Mos 6,22-27). På dobbelt vis loves vi at Guds ansikt skal se på oss med velvilje, ikke med forakt. På tredobbelt vis loves det at Gud ikke vil vende ryggen til oss, men i stedet både velsigne, vise nåde og gi fred. Den som kan tro at dette er sant, at dette gjelder meg, kan ikke få noen bedre medisin mot skammens ufrihet.

Men kanskje sitter skammen svært dypt i oss, fordi vi er blitt påført så mye avvisning gjennom livet, at vi trenger sjelesorg gjennom lang tid for å bli befridd for den. Kanskje kan vi aldri bli befridd for følelsene av å være mindreverdige, men vi kan lære oss til å tro at det ikke er sant at jeg er mindreverdig. Ingen mennesker er fullkomne. Alle har sine styrker og sine svakheter. Vi må slutte å sammenligne oss

med andre og ønske oss de styrkene som andre har. Vi må lære oss til å være ærlige, og finne fram til vår egenart. Det er lettere å nå fram til en slik modenhet dersom vi finner fellesskap i en menighet der alle legger vekt på å se hverandre og tydelig vise at man setter pris på hverandre akkurat slik som vi er.

Det holder å være det mennesket jeg er. Dersom det gode blikket fra Gud, og de gode blikkene fra hverandre, kan bidra til at vi slår oss til ro med det, kan viktig befrielse finne sted her og nå som en forsmak på anerkjennelsen vi skal nyte i Guds evige rike.

3. Frihet fra avmakten: Ny kraft!

Mange mennesker kan kjenne på en stor avmakt, uten at de føler på spesiell skyld for det eller føler seg spesielt skamfulle. Det er bare det at kreftene ikke strekker til, og at mulighetene ikke ligger til rette for at alle livsdrømmene kan bli virkelighet. Denne følelsen er noe fattige folk i u-land føler daglig når de ikke får nok mat til familien, selv om de sliter seg ut i tungt arbeid. Men den rammer stadig flere også i moderne samfunn som vårt. Her ligger forholdene til rette for at vi kan virkeliggjøre de fleste ønsker, men i våre forsøk på å klare det, kan vi komme til oppleve at det blir for mye. Stadig flere unge tar tabletter fordi de prøver å tilfredsstille så mange krav. Foreldre, ofte særlig kvinnene, blir presset av mange forventninger om å være den perfekte ektefelle, forelder, arbeidstaker, omsorgsperson og fritidsplanlegger. Alltid med et smil om munnen, alltid med stort pågangsmot! Livet kan margstjele en stakkar! Det man i frihet velger, kan i sum bli så mye at friheten forsvinner.

I Åpenbaringsboka står det om den store, hvite flokken i Guds evige rike: "De skal ikke lenger sulte eller tørste, solen skal ikke falle på dem, og ingen brennende hete. For Lammet... skal vise dem vei til kilder med livets vann, og Gud skal tørke bort hver tåre fra deres øyne" (Åp 7,12-13). Da skal vi være sterke "som en søyle i min Guds tempel" (Åp 3,12) og vi skal ha overskudd til å både være "prester for vår Gud" og å "herske som konger på jorden" (Åp 5,10). Paulus skriver at det er slik med de dødes oppstandelse: "Det blir sådd i forgjengelighet, det står opp i uforgjengelighet..."

Det blir sådd i svakhet, det står opp i kraft" (1 Kor 15,42-43). Vi kan altså se fram til å bli befridd fra avmaktens fortvilelse.

Også her kan kristne erfare mange forsmaker på frihetens liv: Vi er fritatt fra kravet om å lykkes perfekt på alle livets arenaer. Det hjelper oss til å puste lettere. Vi blir også advart mot å søke lykken i rikdom og vellykkethet i andres øyne. Paulus skriver at "kjærligheten til penger er roten til alt ondt", men at "gudsfrykt med nøysomhet er en stor vinning" (1 Tim 6,6.10). Ingen kan klare alt man ønsker seg, derfor gjelder det å ha prioriteringen klar, slik Paulus skriver i samme kapittel: "De skal gjøre godt, være rike på gode gjerninger, være gavmilde og dele med andre. Slik samler de seg en skatt som blir en god grunnvoll for fremtiden, så de kan vinne det virkelige livet" (1 Tim 6,18-19). Når vi ser hva som er viktigst i livet, kan det bli lettere for oss å prioritere bort mange oppgaver som tapper krefter fra oss.

I tillegg har kristne fått Den hellige ånd som en indre veileder og kraftkilde. Den som ber til ham om hjelp, kan dermed forvente både å bli påvirket til å gjøre klokere livsvalg og til å få større kraft til å virkeliggjøre dem. Men forventningen om Åndens kraft kan også fungere negativt. Den kan komme til å bli et krav om å ha spesielle åndsopplevelser for å regnes som en skikkelig kristen. Det kan være at alle forventer at man skal få tungetalens gave, at det forventes at man har en sterk omvendelsesopplevelse av en eller annen art, eller at man på andre måter erfarer Åndens kraft på en følbart måte. Den som ikke opplever dette, vil føle at avmakten forsterkes: Også når jeg søker Guds hjelp kommer jeg til kort. Men Åndens kraft er hos alle dømte kristne, uansett hva de måtte føle eller erfare på ytre vis.

Det holder altså å være det mennesket jeg er med de kreftene jeg har. Det er ingen som kan forlange at vi skal leve opp til alle andres forventninger hele tiden. Vi har lov til å rasjonere på de kreftene som vi har, og ikke sammenligne oss med andre som orker mer. Vi må huske på at det store budet betoner at vi "skal elske vår neste som oss selv". Både vår neste og oss selv. Dersom vi klarer å balansere dette på en god måte, kan vi oppleve mer av den friheten som skal blomstre ut i Guds evige rike.

4. Frihet fra sårene: Helbredelse!

Når det gjelder temaet skyld, er det ikke bare slik at vi pådrar oss skyld ved det vi gjør mot andre, men også slik at vi *blir ofre* for den urett som andre påfører oss. Slike erfaringer kan bli til sår som kan gjøre oss bitre og mismodige. Ingen av oss kan verge oss mot at andre påfører oss smerte, men vi kan alle få hjelp slik at disse sårene ikke blir så store at de hemmer livsutfoldelsen vår. Dersom vi bindes opp i bitterhet og hatefulle hevntanker, er det først og fremst vi selv som lider under det.

I Guds evige rike skal alle slike sår helbredes. Der skal kristne erfare at Gud "skal tørke bort hver tåre fra deres øyne, og døden skal ikke være mer, heller ikke sorg eller skrik eller smerte... jeg vil gi den tørste å drikke av kilden med livets vann som gave" (Åp 21,4.6). "Den som tørster, skal komme, og den som vil, skal få livets vann som gave" (Åp 22,17). Paulus skriver at "det som blir sådd i vanære, det står opp i herlig glans" (1 Kor 15,43).

Noen sår påføres vi gjennom andres urett. Det er lett å forstå at bitterhet og knuste drømmer kan ble resultatet av slike erfaringer. Men bitterheten kan vi få hjelp til å overvinne, kanskje gjennom sjelesorg over lang tid. Det er godt om vi kan komme så langt at vi er villige til å tilgi dersom den dagen skulle komme at den skyldige kommer for å gjøre opp. Andre sår påføres vi gjennom tap av en vi er glad i, kanskje gjennom død eller skilsmisse. Da er det godt å høre til i et fellesskap der vi merker støtten fra de andre som har tid til å høre på oss. Aller verst er det for kristne som i mange land utsettes for systematiske forfølgelser, altfor ofte med urettferdige rettssaker, nådeløse fengselsopphold eller døden til følge. For dem kan det kanskje være en aldri så liten trøst å lese at Jesus avsluttet sine saligprisninger med å si: "Salige er dere når de for min skyld håner og forfølger dere, lyver og snakker ondt om dere på alle vis. Gled og fryd dere, for stor er lønnen dere har i himmelen" (Matt 5,11-12).

En spesiell type sår er de som vi påføres gjennom nedbrytende eller livstruende sykdommer. Da blir vi satt utenfor det vanlige livet på en vond måte. I slike tilfeller kan vi gjøre det som anbefales av Jakob: "Er det noen blant dere syke? Han skal kalle

til seg menighetens eldste, og de skal be over ham og salve ham med olje i Herrens navn. Da skal troens bønn redde den syke, og Herren skal reise ham opp" (Jak 5,14-15). Denne skikken lever fortsatt i kirkens liv, og det er utarbeidet egne liturgier som kan brukes. Vi vet at da Jesus levde på jorden, utførte han utallige underfulle helbredelser. Han lever, og kan gjøre det samme i dag. Likevel skjer det mye sjeldnere nå, uten at vi kan peke på noen klar grunn til det. Kanskje kan grunnen være at slike helbredelser bare skal være en forsmak for menigheten, og da er det nok at noen få får oppleve dem? I alle fall er det slik at når vi legger fram ønsket om helbredelse for Gud, så har vi overlatt sykdommen til ham i tillit til at han gjør det han finner best for oss. Han vil uansett gi oss større styrke til å gjennomleve det som måtte komme. Om vi ikke blir fri fra sykdommen, kan vi bli fri fra mange tyngende tanker. Når Jakob skriver at bønnen "redder den syke" og at Herren skal "reise ham opp", kan det ha dobbel betydning. Den som ikke opplever ytre helbredelse, kan likevel oppleve å få en indre styrke.

Kanskje er det best at vi fortsetter å leve som svake og sårbare mennesker på denne siden av døden. Da blir det klart at vi er i samme båt som alle andre, vi blir ikke supermennesker som alt lykkes for, slik at det skapes avstand til andre. Vi er som leirkar som er lett knusbare. Likevel kan vi få kjenne forsmaker på den store helbredelsen som skal komme, slik Paulus skriver: "Vi har denne skatten i leirkrukker, for at den veldige kraften skal være fra Gud og ikke fra oss selv" (2 Kor 4,7). Han visste hva han skrev om, fordi han hadde en sykdom som hemmet ham mye: "Tre ganger ba jeg Herren om at den måtte bli tatt fra meg, men han svarte: "Min nåde er nok for deg, for kraften fullendes gjennom svakhet"... Derfor er jeg fylt av glede når jeg for Kristi skyld er svak, blir mishandlet, er i nød, i forfølgelser og i angst. For når jeg er svak, da er jeg sterk" (2 Kor 12,8-10). Kan vi klare å trøste oss på samme måte dersom vi skulle lide av vonde sår på ulikt vis? Da kan vi ta til oss av livet på en mye friere måte.

5. Frihet fra dødsangsten: Trygt håp!

Når vi tenker på at vi en gang skal dø, kan det vekke uro i oss, kanskje til og med litt angst for det ukjente. Vi kan kjenne på *en fysisk smerte*, kommer vi til å få mye vondt den siste tiden vi lever? Vi kan kjenne på *en mental smerte*, for det kan føles vondt å gi slipp på livet dersom vi har det godt. Vi kan kjenne på *en sosial smerte*, hvordan vil det gå med dem som blir igjen? Vi kan også kjenne på *en åndelig smerte*, dersom vi er usikre på hva som skjer i møtet med Gud på den andre siden av døden.

Paulus hadde overvunnet denne dødsangsten, faktisk så sterkt at han så fram til å dø. Han skriver et sted: "Jeg lengter etter å bryte opp og være sammen med Kristus, for det er så mye, mye bedre" (Fil 1,23). For ham er døden ikke lenger en fiende: "Når dette forgjengelige er kledd i uforgjengelighet og dette dødelige er kledd i dødelighet, da oppfylles det som står skrevet: *Døden er oppslukt, seieren vunnet. Død, hvor er din brodd? Død, hvor er din seier?*" (1 Kor 15,54-55).

Ikke alle kan få en så sterk trygghet i møte med døden, for noen har en personlighet som gjør at de har lettere for å engste seg enn andre. Men alle kan vi ta til oss det som den oppstandne Kristus sier i et syn i starten av Åpenbaringsboka, slik at vi tror det uansett hva vi måtte føle: "Frykt ikke! Jeg er den første og den siste og den levende. Jeg var død, men se, jeg lever i all evighet, og jeg har nøklene til døden og dødsriket" (Åp 1,17-18). Han som har disse nøklene, sa før han vekket Lasarus til live etter tre dager: "Jeg er oppstandelsen og livet. Den som tror på meg, skal leve om han enn dør. Og hver den som lever og tror på meg, skal aldri i evighet dø" (Joh 11,25-26). Disse siste to skriftstedene er så fulle av trøst at jeg pleier å rope dem ut ved graven når vi har gravferd, det ene før og det andre etter at kisten er senket.

Det er mange slags ulike tanker om hva som skjer med et menneske etter døden, men det er bare vi kristne som har fått vite det sikkert fra en som har vært der og kommet tilbake for å fortelle oss det. Derfor er Jesu oppstandelse frihetens tredje grunnvoll (se hoveddel B). Vi kristne har en kunnskap som ingen andre har. Derfor kan vi få en trygghet som ingen andre kan oppnå. Den som slipper å engste seg for å dø, kan settes fri til å bruke kreftene på å leve livet.

Det er tydelig i det Jesusløftet jeg siterte i sta, at det er troen som gjør at vi kan være trygge i forhold til døden. Likevel vil jeg ha et ekstra avsnitt med tanke på de som tross dette kjenner på en utrygghet, fordi det står så ulikt i Bibelen om den store domsdagen. Det går an å trøste seg med at den kjærlige Gud nok vil sørge for at alle blir frelst, men da søker man en trøst som det ikke er grunnlag for i Skriftens ord. Det nye testamente taler klart om en dom med to utganger, og da gjør vi klokest i å forholde oss til det.

Det kan gi grunn til uro at Paulus kan skrive om denne dagen: "Vi må alle fram for Kristi domstol, for at hver og en kan få lønn for det han har gjort gjennom sitt liv i kroppen, enten godt eller ondt" (2 Kor 5,10). Eller tydeligere: "Han skal lønne hver og en etter det han har gjort. De som tålmodig gjør det gode og søker herlighet, ære og uforgjengelighet, skal få evig liv. Men de som i selvgodhet er ulydige mot sannheten og lar seg lede av uretten, har vrede og harme i vente" (Rom 2,6-8). Dersom vi legger alle tekstene om den siste dommen ved siden av hverandre, ser vi at 12 tekster framhever troen som domsgrunnlag, i hele 36 tekster er det onde gjerninger og urett som fører til at man fordømmes, mens fem tekster vektlegger begge disse sidene.

Denne dobbeltheten er med på å understreke at livet er en kamp som vi må ta på alvor. Selv om vi for Jesu døds skyld kan vite at frelsesgrunnen er *sikker*, så er ikke frelsen for oss personlig *sikret*. Det kan skje så mye i livet som gjør at vi faller fra troen, og da er saken tapt. Forskjellen mellom tekstene har en naturlig forklaring. Ingen kan si alt i alle sammenhenger. Ofte må man velge synsvinkel ut fra hva som er viktigst for akkurat det man vil betone. Vi kaller dette språklige grepet for "del av helhet". Kristent liv består både av å tro og å leve i kjærlighet. Paulus skriver at troen er virksom i kjærlighet (Gal 5,6) og Jakob skriver at en tro uten gjerninger er en død tro (Jak 2,17.16). Noen ganger er det viktig å framheve betydningen av troen, særlig når vi skal sette ord på hva som er grunnlaget for at vi kan kalle oss kristne. Andre ganger er det viktig å framheve betydningen av gode gjerninger, særlig når vi skal sette ord på hvordan Gud ønsker at vi skal leve. Derfor er det mest naturlig å framheve gjerningene i tekster som handler om domsdagen, for da skal et trofast liv på Guds side i kampen mot ondskaper i verden krones med seier. Det er troen som har ført oss inn på det seirende laget, men det er trofastheten som gjør at vi har kunnet holde stand der. Vi skal se nærmere på dette i avsnitt 7 nedenfor. Men heldigvis har vi mange domstekster som er tindrende klare på at det er troen som gir grunnlag for frifinnelsen!

Vi kan tenke om døden på tilsvarende vis som barna i en barnehage tenkte om det å avslutte dagen i barnehagen sin. De visste godt hvem som vanligvis kom for å hente hvem. Når de så en mamma eller pappa komme mot porten, løp de til den ungen det gjaldt og ropte til henne eller ham: Du er hentet!

6. Frihet fra Satans makt: Forsakelsen!

Ved hver eneste barnedåp i kirken, reiser vi oss og framsier forsakelsen sammen: "Jeg forsaker djevelen og alle hans gjerninger og alt hans vesen". Har disse gamle setningene noen mening for moderne mennesker? Vi er vel blitt så opplyste at vi har avslørt at all tro på at det finnes en ond makt i tilværelsen er gammel overtro? På den annen side: Det skjer så mye grusomt ondt i denne verden, at det er vanskelig å tenke seg at det bare er mennesker som handler på egen hånd. Vi hører også mange historier om ånder som på ulikt vis viser seg og romsterer i gamle hus, og mange påstår at de har møtt overnaturlige vesener. Det er blitt laget populære TV-serier omkring dette, og det skrives mye kiosklitteratur der kontakten med gode og onde ånder er i sentrum. Mange ser TV og leser bøker og føler på frykt og usikkerhet.

Så og si alle skriftene i Det nye testamente tar for gitt at Satan og hans åndehær virker i verden. Men samtidig betones det at Satans makt er begrenset. Jesus sier at hans virke medførte at Satan falt ned fra himmelen som et lyn (Luk 10,18) og at denne verdens fyrste allerede er dømt (Joh 16,11). I Åpenbaringsboka leser vi at han er blitt styrtet ned fra himmelen, men at han fortsetter med å kjempe mot menneskene i den korte tiden han har igjen: "Djevelen er kommet ned til dere, og hans raseri er stort, for han vet at hans tid er kort" (Åp 12,7-18, sitat v12). Ved Jesu gjenkomst skal han først bindes i tusen år før han blir kastet i sjøen med ild og svovel (Åp 20,2.10). Jesus sier også at den evige ild etter dommen er gjort i stand for djevelen og englene hans (Matt 25,41). Vi forstår at alt dette er billedspråk som ikke skal tas bokstavlig. Men budskapet er klart nok: Etter Jesu død og oppstandelse er Satans makt begrenset, og etter Jesu gjenkomst skal den for alltid knuses.

Vi lever altså i en mellomperiode der Satan fremdeles har makt til å forføre oss slik at vi vender oss fra troen og fremmer ondskapens sak i verden. Men vi har fått noen forsmaker som gjør at vi kan leve fritt uten å bekymre oss mye om det:

For det *første* har vi blitt *døpt* til den treenige Guds navn. Dåpen er en beskyttelse som gjør oss trygge på at onde åndsmakter ikke kan besette oss, slik at vi mot vår vilje blir styrt av dem. De onde maktene kan ikke ta kontrollen over oss uten

at vi aktivt inviterer dem inn. Derfor framsier vi forsakelsen så ofte, for å stadig gjenta at vi tvert om vil vende ryggen til djevelen og alt det han står for.

For det *andre* har vi fått *Bibelen* med alle dens løfter som et forsvarsvåpen. Da Jesus ble fristet tre ganger i ørkenen av djevelen, vant han hver gang ved å sitere ord fra Skriften (se Matt 4,1-11). Vi kan gjøre det samme når djevelen frister oss. Vi har i avsnittene 1 til 5 ovenfor tatt for oss både skylden, skammen, kraftløsheten, sårene og dommen, og gitt mange bibelske løfter som frigjør oss i disse sammenhengene. Når djevelen forsøker å anklage oss på disse områdene, kan vi svare med å henvise til bibeltekstene som er framhevet der.

For det *tredje* kan vi trøste oss med at vi har fått en solid *rustning* som beskytter oss i denne kampen. Paulus skriver om den: "Bli sterke i Herren, i hans veldige kraft! Ta på Guds fulle rustning, så dere kan stå dere mot djevelens listige knep. For vår kamp er ikke mot kjøtt og blod, men mot makter og åndskrefter, mot verdens herskere i dette mørket, mot ondskapens åndehær i himmelrommet... Spenn sannhetens belte rundt livet og kle dere i rettferdighetens brynje, stå klar med fredens evangelium som sko på føttene. Hold alltid troens skjold høyt! Med det kan dere slukke alle den ondes brennende piler. Ta imot frelsens hjelm og Åndens sverd, som er Guds ord. Gjør dette i bønn, og legg alt frem for Gud" (Ef 6,10-12.14-18). På den tiden ble romerske soldater i full rustning ansett som nesten uovervinnelige når de rykket fram i flokk og følge. Den kristne som har troens skjold, frelsens hjelm og Guds ord som våpen, er like uovervinnelig når han eller hun holder kontakten med Gud i bønn og legger vekt på å leve det kristne livet i sannhet, rettferdighet og fred. Vi kan bevege oss like fritt i forhold til Satans angrep som disse soldatene kunne i områdene der de var stasjonert.

Det kan være farlig å leve når man ikke tror at onde åndskrefter finnes. Da kan man bli en del av ondskapens kraft i verden uten at man forstår hva som skjer. Det er også fryktskapende å tro på onde åndsmakter som man ikke vet hvordan man skal håndtere, eller som man i mange land utenfor Europa, må blidgjøre ved alle slags rituelle handlinger. Den virkelige frihet kan vi erfare når vi både tar denne kampen på

alvor, og har beskyttelse av den kristne dåpen, den kristne forsakelsen, Guds løfter og den kristne rustningen. Da blir det som en kvinne jeg kjenner, sa: "Jeg vet at djevelen og onde ånder finnes, men det er ikke det jeg velger å ha fokus på!"

7. Frihet fra budenes byrde: Kjærlighetens vei!

Vi lever i en verden som på mange måter roper etter rettferdighet og kjærlighet. Vi ser det i de store sammenhengene, at det er altfor mye gruffull krig mellom nasjoner og folkeslag. Verdens herskere er ofte mer opptatt av å sikre sin makt enn av å utøve rettferdighet. Vi ser det i de små sammenhengene, hvordan barn mobbes, ektefeller blir voldelige, og arbeidsplasser preges av intriger og maktspill. Det er ikke alltid at det hjelper å bli religiøs slik at man følger guddommelige lover. Mange ganger blir det viktigere å følge budene slavisk enn å elske menneskene, slik at hovmod skaper avstand og kulde. Kan vi håpe på å komme over i bedre spor?

Profeten Jesaja profeterer at når Guds evige rike kommer, da skal folkeslag strømme til Jerusalem, med forventning om at Gud skal «lære oss sine veier og vi kan ferdes på hans stier». Da skal de lære å «smi sverdene om til plogskjær og spydene til vingårdskniver. Folk skal ikke løfte sverd mot folk, ikke lenger læres opp til krig» (Jes 2,3-4). Åpenbaringene for Johannes viste at livet der skal være som en stor bryllupsfest der kjærligheten feires: «La oss glede oss og juble og gi ham æren! For tiden for Lammets bryllup er kommet» (Åp 19,7). Det nye Jerusalem er «pyntet som en brud for sin brudgom» (Åp 21,2).

Kristne mennesker kalles allerede nå til å gi hverandre en forsmak på den kjærligheten og freden som skal fylle Guds rike. Johannes skriver: «Dette er hans bud: Vi skal tro på hans Sønn Jesu Kristi navn og elske hverandre, slik som han bød oss... Dette er kjærligheten, ikke at vi har elsket Gud, men at han har elsket oss og sendt sin Sønn til soning for våre synder. Mine kjære, har Gud elsket oss slik, da skylder også vi å elske hverandre... Vi elsker fordi han elsket oss først» (1 Joh 3,23; 4,10-11.19). Denne forsmaken er så viktig i kirken at Paulus har skrevet en sterk

høysang om kjærligheten, og den avslutter han slik: «Så blir de stående, disse tre: tro, håp og kjærlighet. Men størst blant dem er kjærligheten» (1 Kor 13,13).

Vi er nå kommet til det store paradokset som jeg åpnet med. På den ene siden skal vi leve som frie mennesker, for vi skal få utfolde oss i samsvar med våre evner og anlegg. På den annen side skal vi leve med kjærlighet slik at vi alltid har vår nestes behov for øyet. Paulus skriver: «Enda jeg er fri og ikke underlagt noen, har jeg gjort meg til tjener for alle, så jeg kan vinne så mange som mulig... Jeg har lov til alt, men ikke alt tjener til det gode. Jeg har lov til alt, men ikke alt bygger opp. Ingen må søke sitt eget beste, men den andres beste» (1 Kor 9,19; 10,23-24). Selv om vi har en slik forpliktelse, kan vi med god rett hevde at dette likevel er et liv i frihet, særlig på tre måter:

a. En kristen er fri fra å måtte fortjene frelsen ved gode gjerninger.

Det ble lagt et avgjørende viktig fundament da jeg lot den første frihetstenen lyde: Ikke noe menneske kan leve så konsekvent etter budene at man kan fortjene frelsen ved gjerninger. Vi pådrar oss skyld hele tiden, på grunn av at vi er innkrøkt i oss selv med vår egoisme. Den kristne tilbys å slippe fri fra denne skylden ved å bekjenne den og få tilgivelse. Det er det som gir oss frelse, slik Paulus skriver: «For av nåde er dere frelst, ved tro. Det er ikke deres eget verk, men Guds gave. Det hviler ikke på gjerninger, for at ingen skal skryte av seg selv» (Ef 2,8-9).

Dermed slipper vi den byrden det er å oppfylle budene for at vi skal bli fromme nok til at Gud godkjenner oss. Siden vi aldri klarer å leve i fullkommen kjærlighet, ville vi alltid vært i tvil om vi levde godt nok, og alltid blitt knuget under kravet om å klare det bedre. Vi ville alltid følt på en usikkerhet som kunne gjort oss ufri. Alt vi gjorde ville hatt en dobbel motivasjon: Vi ville ikke bare gjøre gode gjerninger til andres beste, men også til vår eget beste, for å sikre vår egen frelse. Vi ville brukt andres nød som middel til å sikre vår egen framgang. Alt dette skal en kristen slippe å plages av. Det er når vi føler oss trygge på egen frelse av nåde, at vi med full kraft kan leve ut kjærlighet mot andre. For nå er det ikke kravet som tvinger oss, men vi

drives av takknemligheten til Gud. Den motiverer oss til å formidle noe av gaven vi har fått videre til andre.

Luther skriver så treffende i det berømte skriftet *Om den kristne frihet* fra 1520 at en kristen skal tenke som så:

"Nåvel, uten hensyn til noen som helst fortjeneste har min Gud av ren og fri barmhjertighet i Kristus gitt meg uverdige og fordømmelige menneskekryp all rikdom på rettferdighet og frelse, så jeg ganske enkelt ikke trenger noe mer enn troen på at dette forholder seg slik. Hvorfor skulle så ikke jeg mot en slik far, som har overdynget meg med all denne umåtelige rikdommen sin, fritt, glad, med udelt hjerte og spontan iver gjøre alt det jeg måtte vite er velsett og kjærkomment i hans øyne? Derfor vil jeg gi meg som en Kristus til min neste, liksom Kristus bød seg fram for meg, og ikke gjøre noe annet her i livet enn det jeg måtte se er nødvendig, fordelaktig og velgjørende for min neste, etter som jeg ved troen har så rikelig nok av alt godt i Kristus" (avsnitt 27).

b. En kristen er fri fra alle slags renhets-bud og seremoni-bud.

Det er et felles trekk i mange religioner at man har mange bud og regler som styrer livet på en svært detaljert måte. På Jesu tid ble det for eksempel sagt at man hadde så mange av dem at det ble ett for hver dag i året, og ett for hvert ben i menneskekroppen. På den måten ble både tiden og kroppen omkranset av lovbudene. De fleste av disse budene skulle verne om menneskets renhet slik at man ble verdig til å møte Gud. De var også knyttet til bestemte seremonidager i året, der det var ekstra viktig å overholde dem, for det var ekstra hellig tid. Det var så mye å holde styr på, at de skriftlærde brukte mye tid på å veilede usikre på hvordan de skulle leve i alle forhold.

Jesus kunne derimot bryte med mange spesialforbud på sabbaten, for han konsentrerte seg om det viktigste: «Fra hjertet kommer onde tanker, mord, ekteskapsbrudd, hor, tyveri, falskt vitnesbyrd, spott. Dette er det som gjør mennesket urent, men å spise uten å skylle hendene gjør ikke mennesket urent» (Matt 15,19-20). Paulus er tindrende klar: «La da ingen dømme dere når det gjelder mat og drikke, høytider, nymånedager eller sabbat». De skal ikke rette seg etter «slike bud som «ta ikke», «smak ikke», «rør ikke»... Slikt har riktignok ord på seg for å være visdom,

både den selvgode fromheten, selvfornektelsen og mishandlingen av kroppen. Men det har ingen verdi, det tjener bare til å gjøre kjøttet tilfreds» (Kol 2,16.21-23).

Dermed er kristne satt fri fra et hav av regler og bud! Det gjenstår bare noen få bud, og de angår forholdet til medmennesker, slik at de verner om deres rett og oppmuntrer til praktisk nestekjærlighet.

c. En kristen er fri til å vurdere hva som tjener andre best.

De aller fleste livsforhold blir med dette grunnsynet ikke regulert av bud og regler. De overlates til den modne kristnes skjønn. Paulus skriver for eksempel: «La dere forvandle ved at sinnet fornyes, så dere kan dømme om hva som er Guds vilje: det gode, det som er til glede for Gud, det fullkomne» (Rom 12,2). I Efeserbrevet skriver han: «Bli nye i sjel og sinn! Kle dere i det nye mennesket, som er skapt i Guds bilde til et liv i sann rettferd og hellighet» Så gir han mange eksempler på praktisk nestekjærlighet, før han avslutter: «Lev da som lysets barn! Lysets frukt er all godhet, rettferd og sannhet. Prøv hva som er til glede for Herren!» (Ef 4,23-24 og 5,8-9).

Vi så ovenfor at det ikke er vi som trenger å gjøre gode gjerninger for vår egen frelses del, men det er vår neste som trenger dem, og vi som trenger at andre gjør dem mot oss. Luther satte også treffende ord på det i skriftet *Om den kristne frihet* fra 1520:

Derfor kan det ikke være slik at noen skal gå uvirksomme i dette livet, uten å handle. Man må nødvendigvis snakke med folk, ha å gjøre med dem og omgås dem. Slik var det også med Kristus: Han ble mennesker lik, var i sin ferd som et menneske og hadde samkvem med mennesker... Derfor bør man i alle sine gjerninger være preget av den tanken og bare se på dette ene: at man tjener og gagnar andre i alt man måtte foreta seg, og ikke har noe annet for øye enn det som er nødvendig og nyttig for ens neste... På den måten skal det sterke lemmet tjene det svake, og vi skal være Guds barn, i det den ene er fylt av omsorg og innsatsvilje for den andre, idet vi bærer byrdene for hverandre og dermed oppfyller Kristi lov (Gal 6,2). Se, dette er sannelig et kristent liv, her er troen sannelig virksom i kjærlighet (Gal 5,6)" (avsnitt 26).

Når mennesker lever sammen, er de aller fleste utfordringer av en slik art at de ikke kan løses ved å overholde bestemte bud. Vi kalles til å leve ut praktisk kjærlighet overfor hverandre uten at vi har fasitsvar ovenfra. Jo mer vi slipper Åndens

veiledning til i livet vårt, jo bedre skjønn vil vi få til å vite hva som kreves av oss der og da. Vi er altså fri fra alle detaljerte bud, men ikke fra forpliktelsen til å tjene vår neste!

En følge av denne friheten, er at vi må tåle at vi kan komme til å tenke ulikt om hva som er til beste for de andre, og vi må også risikere at vi kan komme til å gjøre vurderinger som viser seg å være ukloke. Det er frihetens pris. Men så lenge vi er drevet av en ekte omsorg for andre ut fra et realistisk syn på hva vi kan make, lever vi i en god sirkel, slik Paulus ber om for menigheten i Kolossæ: «Vi ber om at dere må bli fylt av kunnskap om Guds vilje og få all den visdom og innsikt som Ånden gir. Da kan dere leve et liv som er Herren verdig, og som helt og fullt er til glede for ham, så dere bærer frukt i all god gjerning og vokser i kjennskap til Gud... For han har fridd oss ut av mørkets makt og ført oss over i sin elskede Sønns rike. I ham er vi kjøpt fri og har fått tilgivelse for syndene» (Kol 1,9-10.13-14).

8. Frihet fra meningsløsheten: Plass i Guds frelsesplan!

Vi lever i en tid da svært mange har motforestillinger mot å se livet sitt i lyset av en stor sammenheng. Man har sett at det kan skape ufrihet og lidelse for mennesker, når forpliktelsen til å leve i Guds frelsesplan for verden fører til at man må forsake mye og ta så mange tunge tak at livet blir et ork. Da virker det mer forlokkende å kaste fra seg alle tanker om en guddommelig plan, og heller være fri til å skape sin egen mening med livet. Men dette kan bli en frihet som binder på en annen måte. Det blir så om å gjøre å lykkes med sitt livs prosjekt, at man må strekke seg lenger enn man makter for å få det til. For dersom man mislykkes, har man tapt alt, og livet har ingen mening lenger, heller ikke i de nære forhold. Kravet om å realisere seg selv kan bli så krevende at man slavebindes av andres og egne, noen ganger urealistiske, forventninger.

I Åpenbaringsboken leser vi at i det evige Guds rike skal det være slik at de frelste står for Guds trone og "tjener ham dag og natt i hans tempel" (Åp 7,15), "hans tjenere skal tjene ham... og de skal herske som konger i all evighet" (Åp 22,3.5).

I evigheten skal det altså være en dyp mening i det å tjene Gud. Også denne siden ved kristen tro kan foregripes i en forsmak her i livet. Paulus ser en stor mening i den tjenesten som han har fått: "Gud ville kunngjøre for dem hvor rikt og herlig dette mysteriet er for folkeslagene: Kristus er blant dere, håpet om herligheten! Det er ham vi forkynner, og vi rettleder og underviser alle mennesker i den fulle visdom, for å føre hvert menneske fram til modenhet i Kristus. For å nå dette målet arbeider og kjemper jeg i hans kraft, den som virker i meg med styrke" (Kol 1,27-29).

Et kristent menneske kan altså se sin betydning i verdens liv på to måter. Hver og en av oss kan bety en god forskjell for mennesker omkring oss på to viktige felt: Vi kan være forkjempere for kjærlighet og fred i verden, og vi kan være med på å spre budskapet om den kristne tros frihet videre til andre.

På denne måten er vi fritatt fra å søke etter impulser for det gode livet i et mangfold av meninger som ofte motsier hverandre, for vi har Bibelen som rettesnor. I den finner vi en stor fortelling som kan gi mening til våre små liv. Når vi finner vår plass i den, er vi frie til å forme livet vårt slik at vi fullfører de to viktige oppdragene på den måten vi har fått evner og anlegg til. Den meningsfulle rammen gir stor frihet til å utforme våre egne bidrag. Bibelen vil ikke detaljstyre oss. Den vil heller gi oss en sammenheng å leve i som fritar oss fra å måtte konstruere livets mening selv. Dermed unngår vi begge grøftene som vi innledet med å presentere: Vi slipper å la oss slavebinde av en guddommelig plan som er altfor krevende og detaljrik, og vi slipper å måtte konstruere livsmeningen selv ut fra andres og egne usikre tanker.

Den kristne rammen for livet kan også gi mening til de som ikke lykkes på ulike måter. De som blir arbeidsløse, kan finne meningsfulle oppgaver i menighetsarbeidet. De som ikke finner en ektefelle, eller de ektepar som ikke får barn, kan finne dyp mening i å bety noe for andre i kirkens fellesskap, og de kan bli omsorgspersoner og "faddere" for andres barn. De som har psykiske funksjonshemninger, kan bli levende påminnelser om at ekte glede ikke er knyttet til det å gjøre karriere i livet, men i det at vi har gode forhold til hverandre. Og når kreftene til innsats svekkes i alderdommen, kan man ennå i mange år gjøre en trofast

innsats med forbønn for andre. Selv de som har lite penger, kan finne glede i å ofre noen av dem til et arbeid som de har tro for er til glede for Gud og andre mennesker. Uansett på hvilket nivå vi kan bidra, er vi sammen om gleden i å delta i verdens viktigste prosjekt, nemlig Guds store befrielse av skaperverket fra den ondes makt til seieren i Guds evige rike.

9. Frihet fra ensomheten: Lokalmenigheten!

Det er flere som kjenner på ensomhet i dag enn det var for et par generasjoner siden. I dag består en tredjedel av alle husstander i Norge av bare en person. I tillegg kommer at vi er blitt mer tilbakeholdne med å hilse på hverandre og ta en prat når vi treffer hverandre. Midt i det rike Norge, er det flere og flere som føler seg altfor alene i verden. Det går også an å føle at man er sviktet av Gud, at Gud er fjern og taus og ikke bryr seg om meg. Da er man også alene i verden, for selv om man ber aldri så mye, kjenner man seg gudsforlatt.

I det evige Guds rike, derimot, skal det være et fellesskap uten like. I Åp 21,3 står det at Gud "skal bo hos dem, og de skal være hans folk, og Gud selv skal være hos dem". Det skal altså komme en tid da fellesskapet skal være fullkomment både mennesker imellom og mellom mennesker og Gud. Dette fellesskapet kan vi gi forsmaker på allerede i dette livet.

For det *første* har vi alltid *Jesus nær oss* på en usynlig måte. Vi er aldri alene. Vi har alltid en vi kan be til og som har lovet å høre oss. Paulus kan si det slik at "jeg lever ikke lenger selv, men Kristus lever i meg" (Gal 2,20). Han kan også be: «Må Kristus ved troen bo i deres hjerter» (Ef 3,17). Han kan også snu saken, slik at han ofte betoner at vi er «i Kristus» med alt han står for. Jesus kan si til disiplene sine: "Jeg lar dere ikke bli igjen som foreldreløse barn. Jeg kommer til dere... Bli i meg, så blir jeg i dere" (Joh 14,18; 15,4). Vi ser den samme dobbeltheten: Vi er i ham og han er i oss. Kontakten er så tett at han kan sammenligne seg med et vintre som har oss kristne som grener (Joh 15,5). Dette nære fellesskapet får følger: "Hvis dere blir i meg og mine ord blir i dere, be da om hva dere vil, og dere skal få det" (Joh 15,7). Dette usynlige

fellesskapet kan kristne trøste seg med at de har til enhver tid, men ulempen er at det er usynlig og må tros på uten klare bevis.

For det *andre* er det derfor slik at *den kristne menigheten* har Jesus i sin midte: "For hvor to eller tre er samlet i mitt navn, der er jeg midt iblant dem" (Matt 18,20). Dette fellesskapet er så nært at Paulus kan sammenligne det med en kropp: "Dere er Kristi kropp, og hver av dere et lem på ham" (1 Kor 12,27). I versene foran har han satt ord på at vi er ulike som lemmer på denne kroppen, fordi vi har ulike evner og nådegaver. Noen er som foten, andre som øyet, atter andre som øret, men alle lemmer er viktige, uansett hvor uanselige de kan virke. I en kristen menighet skal "alle lemmene ha samme omsorg for hverandre. For om ett lem lider, lider alle de andre med, og om ett lem blir hedret, gleder alle de andre seg" (1 Kor 12,25-26). Vi er altså frie til å være ulike, men vi skal bruke denne friheten til å ta oss av hverandre.

Dersom vi spør hvorfor kirken finnes i denne verden, er det viktigste svaret at den skal virkeliggjøre en forsmak på det fullkomne fellesskapet i Guds evige rike. Det å komme til kirkens ulike tiltak, skal oppleves som å komme til et fellesskap der man både gir rom for at vi kan være oss selv og samtidig til at vi kan få den omsorgen vi trenger. Tilhørigheten skal gi både frihet og trygghet. Derfor skal ethvert kirkemedlem spørre seg selv om jeg i praksis legger vinn på å gjøre dette til virkelighet for andre. Alle menigheter og organisasjoner skriver årsrapporter om arbeidet sitt, men det viktigste er å drøfte med hverandre om dette idealet er noe som kan merkes der vi hører til. Satser vi for lite på arbeid i smågrupper der det er lettere å bli sett og merke omsorg?

Mange synes det er vanskelig å våge å oppsøke kirkens fellesskap, uansett hvor ensomme de måtte føle seg. Derfor er kristne også kalt til å se etter og oppsøke de som trenger fellesskap, og gi dem det midt i den hverdagen de lever. Alle trenger gode venner selv om de ikke finner det naturlig å oppsøke kirken. Vi kristne kan bli gode venner der de er, for vi er kalt til å bringe ut kjærlighet til alle som trenger det. Så får vi be om og håpe på at de også med tiden kan våge seg inn i det organiserte fellesskapet.

Det sier seg selv at siden vi fremdeles er mennesker som drives av egoisme og gjør mye synd, kan dette idealet aldri virkelig gjøres så godt som vi håper. Det er ikke til å unngå at det oppstår gnisninger når mennesker møtes, for det er vanskelig å gi rom for hverandres forskjellighet. Det kan komme så langt at det blir harde fronter og splittelser. Det kaller oss både til bønn og til samtaler der vi forsøker å forstå hverandre og bygge broer. Ingen kan forvente å finne et fellesskap som svarer 100% til egne ønsker. Men vi kan be om at vi finner en plass sammen med andre som gjør at vi ikke trenger å plages av ensomhetens tristhet. Et liv i lokalmenigheten skal gi oss flere krefter enn det tapper oss for.

10. Frihet fra rasismen: Den verdensvide kirken!

De aller fleste konflikter i verden har sin bakgrunn i at det er vanskelig for ulike folkeslag å respektere hverandres retter på en likeverdig måte. Over hele verden finnes det folkegrupper som ser seg selv som mer verdt enn andre. I alle fall må de andre ikke bo mellom oss, men holde seg på sitt eget sted. Det er altfor vanlig å se ned på andre på en så sterk måte, at man begynner å behandle dem verre enn dyr. Da har man fratatt dem menneskeverdet. Vi har ikke konflikter på så dypt nivå i Norge, men også her kan vi kjenne på en sterk skepsis ovenfor flyktninger og innvandrere fra helt andre kulturer enn vår egen. Det er ikke lett å integrere dem som man innerst inne er svært usikre på. Og har vi helt overvunnet gamle fordommer mot samer og romanifolk?

I det evige Guds rike etter døden, derimot, skal alle slike skiller mellom folkeslag være overvunnet. Det står at Johannes fikk se "en skare så stor at ingen kunne telle den, av alle nasjoner og stammer, folk og tungemål. De sto foran tronen og Lammet, kledd i hvite kapper, med palmegreiner i hendene" (Åp 7,9). Der blir det sunget en sang om hva Jesus har oppnådd ved sitt verk: "med ditt blod har du frikjøpt for Gud mennesker av alle stammer og tungemål, av alle folk og nasjoner" (Åp 5,9).

Dette skillet mellom folkeslag er revet ned allerede her og nå. Paulus var jøde, og stolt av det, og jøder var opptatt av at de var mer verdsatt av Gud enn alle andre

hedningefolk. Det var de som hadde fått det store privilegiet å leve etter Moseloven. Det gikk et viktig skille i verden mellom dem og alle andre. Men Paulus ser en viktig konsekvens av Jesu verk på korset: "For han er vår fred, han som gjorde de to til ett og rev ned den muren som skilte, fiendskapet. Ved sin kropp har han opphevet loven med dens bud og forskrifter. Slik sluttet han fred da han av de to skapte ett nytt menneske i seg" (Ef 2,14-15). Derfor kan han si som et refreng: "Her er ikke jøde eller greker... dere er alle én i Kristus Jesus" (Gal 3,28). Fordi dette viktige skillet mellom folkeslag har falt, er det ikke mulig for en kristen å finne nye skiller mellom ulike raser. Tvert i mot er det slik at den siste befalingen som Jesus gav disiplene sine, var disse kjente ordene: "Gå derfor og gjør alle folkeslag til disipler" (Matt 28,19). Det blir ekstra tragisk når vi altfor ofte opplever at det gamle skillet blir satt på hodet: Nå er det alle verdens folkeslag som mer og mer tillater seg å behandle jøder som mindre verdt enn dem!

Kristne i Norge hører med blant dem som allerede har stor frihet som folkegruppe. For oss er det en forpliktelse å integrere alle folkeslag på like fot. Men det finnes utallige folkeslag som blir undertrykket i dag, til sammen kan vi telle rammede mennesker i milliarder. For alle dem vil det føles som en stor befrielse å bli behandlet på like fot med alle andre, slik at de får samme verdi som mennesker. Derfor handler dette avsnittet for oss om å kjempe for at andre skal oppnå den samme friheten som vi nyter godt av. Om vi ikke skulle lykkes i å oppnå det i samfunnslivet, skal i alle fall kirkens fellesskap være et sted der full likestilling blir praktisert.

11. Frihet til å nyte det vakre og livgivende.

Det er mindre enn hundre år siden de fleste kristne i Norge hadde en pietistisk holdning til livet i verden. Utenfor kirkens liv lurte mange farer som kunne lokke en usikker sjel bort fra troens vei. Det kunne gjelde kortspill, dans, fotballspill, kino, teater og mange slags kulturopplevelser. For sikkerhets skyld holdt man seg borte fra slikt, og på den måten ble man ufri overfor mange typer livsnyttelse.

I verdensmålestokk er det mange religioner som har den typen forsiktighet, slik at det anses som farefullt eller «tabu» å utfolde seg i det vanlige livet.

Når vi leser tekster om livet i Guds evige rike, derimot, ser vi ofte at det gode livet utfolder seg på et bredt felt. Naturen skal kunne nytes som aldri tidligere, for: «Den dagen skal det skje at fjellene drypper av druesaft og haugene flommer av melk, og i alle Judas bekkefar skal det renne vann. En kilde skal velle fram fra Herrens hus og vanne Akasiedalen» (Joel 4,23). Det nye Jerusalem skal framstå som en utrolig vakker by, for: «Muren var bygd av jaspis, og byen selv av rent gull, lik det klareste glass. Grunnsteinene i bymuren var prydet med edelstener av alle slag» (Åp 21,18-19, se hele 21,11-21). Så det mest spennende av alt: «Folkene skal vandre i lyset fra byen, og jordens konger skal føre sine rikdommer dit... Alt det dyrebare og verdifulle folkene eier, skal de føre inn i den» (Åp 21,24.26). Det er naturlig å se for seg at det er mer enn penger og gull de bringer med seg, slik at dette er symbolspråk også for alt det verdifulle kulturlivet de har skapt.

Kirken er også her kalt til å virkeliggjøre en forsmak på dette her og nå. Paulus er svært skarp når han avviser de som lar seg styre av bud som ««ta ikke», «smak ikke», «rør ikke». De gjelder jo ting som er ment til å brukes» (Kol 3,21-22). Det er tvert imot slik at Gud «gir oss rikelig av alt for at vi skal nyte det» (1 Tim 6,17). «Alt det Gud har skapt, er godt, og ikke noe skal forkastes når det mottas med takk» (1 Tim 4,4). Derfor kan Paulus si med ettertrykk: «Alt som er sant og edelt, rett og rent, alt som er verdt å elske og akte, alt som er til glede og alt som fortjener ros, legg vinn på det!» (Fil 4,8).

Vi er frie til å utfolde oss i og dyrke opp den vakre naturen, så sant vi ikke ødelegger den. Vi er frie til å utfolde oss i kulturlivet, og til å bringe all slags kultur inn i kirkerommet, så sant det ikke bryter oss ned. Vi er frie til å delta i all slags sport på en ærlig måte, for «kroppslig øving er nyttig til noe» (1 Tim 4,8). Paulus oppfordrer også til å ta i bruk kulturelle virkemidler i gudstjenesten: «Syng sammen, la salmer, hymner og åndelige sanger lyde! Syng og spill av hjertet for Herren» (Ef 5,19). I alt han skriver viser han at han bruker samtidens retoriske talekunst på en innsiktsfull

måte, det er også kulturbruk i tjeneste for Gud. Vi trenger ikke være så redde for at den kulturen som omgir oss bare er farlig for oss. I de aller fleste tilfelle gir den oss gode opplevelser som gir oss nye livskrefter. Vi er frie til å benytte oss av det.

12. Frihet til å tilbe og takke

Da har vi bare en frihet igjen i denne omgang. Når vi tenker gjennom alle de elleve frihetene vi har presentert, er det all grunn til å fylles av takknemlighet for at vi kan tro på en Gud som er så god mot oss. Den takken er det naturlig å la få uttrykk i mer enn bare indre tanker.

Når vi leser om det evige Guds rike, slår det oss hvor mye gudstjenestelig glede som finnes der. I Åp 5,8-14 får vi først høre om de tjuefire eldste som med både harper og røkelse i hendene synger en ny sang til ære for Gud. De er omkranset av myriader på myriader av engler som gjør det samme. Til sist faller hver eneste skapning i himmelen og på jorden inn i den samme lovprisningen, før det avsluttes med at det lyder et «Amen» mens de tjuefire eldste faller på kne i tilbedelse. Vi får en tilsvarende liturgi i Åp 7,9-14: Denne gangen begynner det med ropene fra den store skaren av frelste mennesker, som har både hvite kapper på kroppen og palmegreiner i hendene. Deres rop utløser en tilbedelse fra de eldste som kaster seg ned rundt tronen og sier: «Amen. All lov og pris og visdom, takk og ære, makt og velde tilhører vår Gud i all evighet. Amen».

Vi kristne er fritatt fra å stå beskjemmet med lua i hånda og se ned i golvet fordi vi står framfor en streng og krevende Gud. Vi kan heller rette oss opp i takk. Vi leste nettopp at Paulus oppfordrer oss til å synge og spille av hjertet for Herren. Like i forlengelsen av den oppfordringen, skriver han: «Takk alltid vår Gud og Far for alt i vår Herre Jesu Kristi navn» (Ef 5,20). I det samme brevet er Paulus forbilledlig når han viser hvordan dette kan gjøres.

Paulus starter nemlig Efeserbrevet med en fanfare, nemlig at Gud "i Kristus har velsignet oss med all Åndens velsignelse i himmelen" (Ef 1,3). Så kan vi lese elleve ganger at disse velsignelsene gis "i Kristus", vi får høre seks ganger at dette har

sin grunn i Guds plan fra skapelsen av, og vi får høre sju ganger at dette skal nå sin målsetting i framtiden. Dette er altså velsignelser som holder fortid, nåtid og framtid sammen. Les gjerne Ef 1,3-14 i stille ettertanke. Deretter kan vi be den bønne som Paulus formulerer i Ef 3,14-21, en av de vakreste som finnes i Bibelen. I det følgende har jeg endret på pronomenene i bønne, slik at de framstår som vår bønn og takk til ham. Ut fra det som er skrevet ovenfor, vet vi at Gud ønsker å gi oss det som vi ber om som en ren gave. Derfor er bønne mer enn en bønn, den har også innebygget en takk til og lovprisning av han som er så god mot oss at vi kan kalle ham vår Far:

*Jeg bøyer meg for deg, Far,
du som har gitt navn til alt som kalles far i himmel og på jord.*

*Må du som er så rik på herlighet,
gi mitt indre menneske kraft og styrke ved din Ånd.*

*Må Kristus ved troen bo i mitt hjerte
slik at jeg blir rotfestet og grunnfestet i kjærlighet.*

*Må jeg sammen med alle de hellige bli i stand til å fatte
bredden og lengden, høyden og dybden,
ja, kjenne Kristi kjærlighet, som overgår all kunnskap.*

Må vi bli fylt av hele Guds fylde!

*Du som virker i oss med din kraft
og kan gjøre uendelig mye mer enn det vi ber om og forstår,
deg være ære i kirken og i Kristus Jesus gjennom alle slekter og evigheter!
Amen.*

Livsvern og gudsfrykt

Om de gode gjerninger

Innledning

To likeverdige perspektiver

Det skjer nesten uten unntak hvert eneste år: Konfirmantene deles inn i grupper og forbereder et innlegg til vårens samtalegudstjenester. En av gruppene får i oppdrag å velge rekkefølgen på de ti bud etter hva de selv synes er viktigst, og begrunne det. Nesten uten unntak kommer det femte budet om ikke å slå i hjel først, og deretter kommer ofte det sjuende budet om ikke å stjele og det fjerde budet om å hedre far og mor. De tre første budene, derimot, kommer som oftest langt nede. Konfirmantene har ikke oppdaget hvor avgjørende det første budet er for at vi skal bli motivert for å holde de andre. Jeg tror det er atskillig flere enn konfirmantene som ikke ser den sammenhengen.

Med Luther var det annerledes. I sin *Lille katekisme* lar han forklaringen til det første budet lyde slik: *Vi skal frykte og elske Gud over alle ting og stole på ham*. Alle de andre budene følger dette opp med ni likelydende innledninger: *Vi skal frykte og elske Gud, så vi....*

Da Luther i 1520 skrev boken «Om de gode gjerninger», gav han den en påfallende vektlegging. Han brukte

- 17 avsnitt på det første budet,
- 14 avsnitt på det andre,
- og 25 avsnitt på det tredje.
- Når han kommer til de siste 7 budene, begynner han like utførlig med 21 avsnitt på det fjerde budet, men han har bare 14 avsnitt på de seks siste budene til sammen!

Det er altså ingen tvil om hvor Luther mener at vekten bør ligge. Han bruker nesten dobbelt så mye plass til de tre første budene som han brukte til hele boka "Om den

kristne frihet". Ingen kan hevde at Luther ikke var opptatt av gode gjerninger! I følge oversetteren Sigurd Normann (se lutherdansk.dk) burde dette vært regnet som det fjerde reformatoriske hovedskriftet, for det har et like viktig anliggende som skriftet «Om den kristne frihet». Som vanlig nummererer Luther avsnittene også i denne boka. Jeg nummererer det jeg skriver helt uavhengig av det, men når jeg henviser til hvor Luther-sitatene finnes, så er det hans inndeling som gjengis i parentesene.

Etter mitt skjønn trenger vi ikke skape noen stor spenning mellom konfirmantenes og Luthers tolkning av budene. Det viktige er at vi får med oss begge deler. Derfor vil jeg i denne aktualiseringen av Luther begynne med å tolke budene i tråd med det som føles mest naturlig i dag, og etterpå supplere med den svært viktige vektleggingen av gudsfrykt som Luther har.

Gode gjerninger beskrives ved hjelp av budene

Det var faktisk ganske radikalt av Luther å utlegge de 10 bud når han skulle beskrive hvilke gode gjerninger en kristen var kalt til å utføre. Datidens lærde tenkte helt annerledes. De hadde utformet en hel rekke av fortjenstfulle gjerninger som hadde mye større prestisje, slik som valfarter, gaver til kirker og munkeordener, det å leve i ugift stand, utføre lange faster og mye mer. Luthers problem var at han ikke fant noe i Bibelen som anbefalte dette. Da kunne de ikke stamme fra Gud, men var å betrakte som menneskepåfunn. Derfor åpner han hele boka si med disse ord: "For det første må man vite, at det ikke finnes andre gode gjerninger enn de som Gud har påbudt, likesom det ikke finnes noen annen synd enn den som Gud har forbudt. Den som derfor vil ha greie på gode gjerninger og gjøre dem, han behøver ikke å vite om noe annet enn Guds bud" (se avsnitt 1 til første bud).

Hovedproblemet med disse ekstra "budene" var ikke bare det at Gud ikke hadde påbudt dem, men at de var drevet av en form for egoisme. De hadde ikke andres beste for øyet, men ens eget beste slik at man kunne skryte av å leve ekstra fromt. Luther formulerer seg slik: "Derfor se deg for: Våre egne gode gjerninger som vi selv har påtatt oss, fører oss inn i oss selv, så at vi dermed bare søker vår egen

nytte og salighet. Men Guds bud driver oss hen mot vår neste, for at vi skal være til nytte for andre, til deres salighet" (se avsnitt 16 til tredje bud).

Dermed kan vi med god samvittighet konsentrere oss om de livsforhold som de 10 bud peker mot. Men hvordan er det med den indre sammenhengen mellom dem? Går det an å finne noen felles anliggender som binder dem sammen?

A: Bud til livsvern

1. Den som legger vinn på å leve etter budene, lever på en slik måte at man beskytter andres liv på mange gode måter. Man gjør en viktig innsats til samfunnets beste. Jo flere som følger budene, jo tryggere kan hver enkelt borger leve sitt liv. Andre nyter godt av at jeg følger budene, og jeg nyter godt av at mange andre lever etter dem.

2. De sju budene på lovens andre tavle, det vil si fra det fjerde budet og utover, dekker alle de grunnforholdene som er viktige for et menneske:

- Det femte budet verner om *livet*, og er derfor helt grunnleggende.
- Det fjerde og sjette budet verner om *familien* på dobbelt vis.
- Det sjuende budet verner enhvers *eiendom*.
- Det åttende budet verner enhvers *gode rykte*.
- De to siste budene verner oss for andres farlige *begjær*, det vil si misunnelse og svikefulle handlinger bak ryggen på oss.

Dermed ser vi at rammene for et godt liv er dekket på en god måte: Dersom de fleste i et samfunn er opptatt av å leve etter disse budene, kan vi være trygge for selve livet, vi kan leve i trygge familier, vi kan være trygge for at vi kan beholde både eiendom og et godt rykte. Da skulle det viktigste ligge til rette for at vi kan leve godt sammen.

3. Det femte budet lyder slik: *Du skal ikke slå i hjel*. Altfor mange mennesker lever i konstant frykt for å dø i kriger og terrorhandlinger rundt om i verden. Det skyldes at altfor mange herskere og enkeltpersoner griper for lett til våpen for å oppnå goder for seg selv. Luther betoner at dette budet ansporer oss til saktmodighet, også overfor fiender. Det vi ikke kan oppnå ved fredelige midler, skal vi gi avkall på. Det går også an å ta livsgnistene fra et menneske slik at det ikke ser noen mening i å leve videre. I stedet for mobbing og ufrysing av andre, ansporer budet til at vi oppmuntrer og ivaretar hverandre.

4. Det fjerde budet lyder slik: *Du skal ære din far og din mor*. Det er altfor mange hjem som preges av konflikter mellom barn og foreldre, slik at det blir utrivelig å leve der. Luther betoner at dersom foreldre viser omhu for sine barn, og de

svarer med lydighet, da blir det godt å leve. Når uenigheter oppstår, kan man snakke sammen og finne løsninger til felles beste. Likevel er Luther også opptatt av at foreldre ikke skal vike unna plikten til å oppdra barna fordi de alltid vil ha fred. Voksne har også en utfordring i andre retningen: De kan ha gamle foreldre som trenger omsorg, og det må ikke forsømmes. De har også utfordringer utover i det samfunnet de er en del av: Dersom omhu fra overordnede og lojalitet fra underordnede også preger samfunnslivet, arbeidslivet og kirkens liv, sparer vi oss for mange vonde konflikter.

5. Det sjette budet lyder slik: *Du skal ikke bryte ekteskapet*. Familielivet trues ikke bare av konflikter mellom generasjonene, men også av utroskap mellom ektefeller. Alle lider dersom det i et samfunn blir uklare forhold rundt etableringen av en familie, med uforpliktende samboerskap. Alle merker også følgene av at det blir uklart om man satser på at forholdet skal vare livet ut, slik at skilsmisser blir altfor utbredt. Barn blir mer rastløse og ukonsentrerte, voksne blir oftere sykemeldt. Luther betoner at budet påbyr kyskhet før man gifter seg, og renhet når man er gift. Familiene er samfunnets minste enheter, og jo flere av dem som er stabile og gode, jo mer ro vil samfunnet preges av.

6. Det sjuende budet lyder: *Du skal ikke stjele*. Alle taper på at noen stjeler fra butikkhyllene, for da må prisene settes opp for å forhindre underskudd. Alle taper på at det svarte markedet er så populært, for da mister samfunnet skatteinntekter som kunne vært brukt til mye godt. Alles skrekk er vel risikoen for å oppleve at huset er blitt ranet, at bilen er forsvunnet, eller at personidentitet og bankkort kommer på avveie. Luther betoner at vi har det så mye bedre dersom alle heller var preget av gavmildhet, også overfor fiender.

7. Det åttende budet lyder: *Du skal ikke tale usant om din neste*. Alle er avhengige av et godt rykte for å fungere sammen med andre. Den læreren i skolen som får rykte av å gjøre en dårlig jobb, kommer til å møte så mye motstand hos elevene at hun ikke klarer å fungere godt. Den presten som får urettferdige rykter mot seg på folkemunne, kan heller ikke fungere godt. Hver gang vi sier noe om andre, har

vi makt over deres rykte. Det er bedre for andre at vi tier, enn at vi viderebringer sladder. Luther betoner at budet påbyr oss å si sannheten når det gagnar, og alltid motsi løgnen når vi møter den. Det skal vi gjøre også når det koster oss fordeler eller skaffer oss motstand. Andres gode navn og rykte er en så verdifull skatt at vi er kalt til å beskytte den så langt det er forsvarlig.

8. De to siste budene lyder: *Du skal ikke begjære din nestes eiendom* og *Du skal ikke begjære din nestes ektefelle eller hans arbeidsfolk eller andre som hører til hos din neste*. Nok en gang er det grunnleggende livsforhold som blir beskyttet av budene, både eiendom, familie og arbeidsplass. Denne gang oppfordres man til å temme den misunnelsen som er så sterk at den er rede til å gjøre alt mulig av renkespill for å få tak i goder som andre har. Vi skal ikke bare kjempe for at de ytre handlingene er gode. Det er viktig å starte der det onde har sitt opphav, nemlig ved at vi ikke lar onde tankemønstre slå rot i hjertet. Misunnelsen skal vike plassen for takknemlighet for det man selv har, slik at man kan glede seg over at andre har det godt, og slå seg til ro med at man selv har mindre. Men Luther betoner at begjæret sitter så dypt i oss at denne kampen ikke vil kunne vinnes fullt ut så lenge vi lever.

9. Jeg vil også ta med det tredje budet her, for det har dobbel betydning, og en av dem gjelder samfunnslivet. Budet lyder slik: *Du skal holde hviledagen hellig*. Dermed påbyr budet at et samfunn trenger en hviledag, for at ikke borgerne skal slite seg ut med å arbeide uavbrutt. Ingen orker å leve godt dersom man alltid skal tappes for krefter. Alle trenger jevnlig påfyll og tilkopling til det som gir nye krefter. En felles hviledag i et samfunn har også den fordel at man kan møtes på tvers av familiene til hygge og fellesskap, fordi man har fri samtidig. Dette er også et fellesgode som det er verdt å ta vare på.

10. Disse budene sikter altså mot å verne om de fem beste fellesgodene vi har som mennesker. Luther navngir dem kortfattet i den kjente salmen *Vår Gud han er så fast en borg*. I siste verset skriver han i følge den gamle oversettelsen så frimodig: "Og tok de enn vårt liv, gods, ære, barn og viv. La fare hen la gå! Mer kan de ikke få!" Vi gjenkjenner her de verdiene som budene verner om i følgende rekkefølge: Det

femte, sjuende, åttende, fjerde og sjette bud. I forfølgelser og krig må kristne være beredt til å miste alt dette. I fredstider, derimot, har vi alle i oppgave å verne om dem for hverandre.

11. Vi ser at det er hverdagslivet som er temafeltet for alle disse budene. De gode gjerninger består ikke i å flykte fra verden med fromme skikker som kirken har funnet på. De gode gjerningene leves ut i det samfunnet man er en del av, slik at det skal bli best mulig å leve der for alle. Dersom vi betoner ikke bare hva budene forbyr, men også det motsatte, det som indirekte påbys, har hvert eneste av dem så mange utfordringer knyttet til seg at ingen blir ferdige med å oppfylle dem.

B: Bud til guds frykt

Om det første budet

12. Det første budet lyder slik: *Du skal ikke ha andre guder enn meg*. Det tolker Luther på en helt annen måte enn det som var vanlig på den tiden. Han beskriver selv det som var svært utbredt: "Gjerningene etter det første bud kaller man nemlig i vår tid å synge, lese, spille på orgel, holde messe,ottesang, aftensang og andre bedetimer, gi til kirker, altere og klostre og utsmykke dem, samle til klokker, klenodier, kjortler, smykker og skatter, løpe til Rom og til helgenene. Videre, når man i full påkledning bukker, bøyer kne, ber rosenkrans og salmer, og gjør alt dette ikke foran en avgud, men foran Guds hellige kors eller foran helgenbildene, så kaller man det å ære og tilbe Gud, og etter det første bud ikke å ha andre Guder" (avsnitt 11).

13. Luther, derimot, har ikke skrevet mange linjene før han slår fast: "Den første og høyeste, aller edleste gode gjerning, er troen på Kristus. Som han sier i Joh. 6, 28: Da jødene spurte ham: «Hva skal vi gjøre for å gjøre Guds gjerninger?» svarte han: «Dette er Guds gjerning, at dere skal tro på den han har utsendt».... For i denne ene gjerning må alle gjerninger gå opp, og den godhet som flyter inn i disse må de motta likesom et lån av denne ene gjerning" (avsnitt 2). Det er altså troen på Guds godhet gjennom Jesus som er det mest sentrale.

14. Troen på Guds godhet skal også rettes mot Gud selv, Luther skriver: "Dermed er sagt så mye som dette; Fordi jeg alene er Gud, skal du sette hele din fortrøstning, tillit og tro til meg alene og ikke til noen annen.... En Gud har du, når du i ditt hjerte har tiltro til ham, og venter deg alt godt, nåde og velbehag av ham, det være i gjerninger eller i lidelser, i liv eller død, i kjærlighet eller i smerte" (avsnitt 9).

15. Det er dette som også er hovedpoenget i salmen *Vår Gud han er så fast en borg*. Luther åpner og avslutten den salmen slik: "Vår Gud, han er så fast en borg, han er vårt skjold og verge. Han frir oss ut av nød og sorg og vet oss vel å berge.... Gud selv vil mektig med oss gå, hans gode Ånd oss trøster. Og om vårt liv de tar og

røver alt vi har, la fare hen, la gå! Mer kan de ikke få. Guds rike vi beholder" (vers 1 og 4 etter ny oversettelse).

16. For at dette poenget skal bli mer forståelig, trekker han fram en talende parallell: "Når en mann og en kvinne lever etter hverandres kjærlighet og behag, hvem lærer dem da hvordan de skal oppføre seg, hva de skal gjøre, la være, si, tie med eller tenke? Bare den gjensidige tillit lærer dem alt dette, og det mer enn det trenges. Det er ingen forskjell på gjerninger for dem, de gjør det store, lange og mangfoldige like gjerne som det lille, korte og enkle; og de gjør det med glad, fredfullt, sikkert hjerte, og er helt frie individer...

Altså, et kristent menneske, som lever i denne tillit til Gud, han kjenner alle ting, klarer alle ting, våger å gjøre alle ting som bør gjøres. Og han gjør alt med glede og i frihet. Ikke for å samle mange gode fortjenester og gjerninger; men det er en lyst for ham å behage Gud, å tjene Gud i renhet, uten tanke på lønn, tilfreds med at det behager Gud"(avsnitt 6).

17. Vi mennesker har svært gode grunner for å ha tillit til at Gud er god mot oss. Det har sin grunn i det som Jesus gjorde for oss. Luther betoner det slik til sist i det han skriver om det første budet: "For det første: Utvilsomt kommer troen ikke fra dine gjerninger eller din fortjeneste, men bare fra Jesus Kristus, lovet og gitt for intet. Som Paulus sier i Rom. 5,8: «Gud viser sin kjærlighet mot oss derved at Kristus døde for oss, mens vi ennå var syndere.» Han vil hermed si: Skulle ikke det gi oss en sterk og uovervinnelig tillit, at før vi har bedt eller bekymret oss om det, ja ennå mens vi vandrer videre og videre i synden, så dør Kristus for vår synd? ...

Se, slik må du la Kristus avbildes i deg, og se hvordan Gud i ham åpenbarer sin barmhjertighet for deg og tilbyr deg den, uten alle dine forutgående fortjenester... Derfor begynner ikke troen med gjerningene, og frembringes heller ikke av dem; men den må sprudle og flyte frem av Kristi blod, sår og død. Når den i dette ser at Gud er deg så nådig at han også gir sin Sønn for deg, så må ditt hjerte bli mykt og igjen bli vendt til Gud. Og slik kan tilliten vokse frem av bare gunst og kjærlighet, Guds til deg og din til Gud. (avsnitt 17).

18. Dersom vi ikke har denne tiltroen til en nådig Gud, er det egoismen som blir den viktigste drivkraften i det vi gjør. Av naturen er vi altfor opptatt av å kare til oss selv, fordi vi innerst inne tror at det er bare vi selv som kan ivareta livet vårt på en god nok måte. Men dersom vi kunne lære oss til stole mer på Gud, på at han tar seg av oss fordi han har frelst oss og elsker oss, kan vi senke skuldrene og stole på at hans velsignelse følger oss. Da får vi mer overskudd til å konsentrere oppmerksomheten mot det som andre trenger å få fra oss, slik at kjærligheten til dem kan flyte friere ut fra oss. Her ligger gudsfryktens store hemmelighet, fordi den frigjør de indre kreftene våre fra egoisme til kjærlighet.

19. Den som tror at dette er et lettvint bud å følge, må høre på Luthers utfordring: "Gir ikke dette ene første bud oss mer å leve etter enn noen klarer å oppfylle?... For her er det befalt at man alltid skal leve og vandre i tro og tillit til Gud, ikke feste slik tro til noen annen derfor må den som vil være from og bli full av gode gjerninger, gå i gang med alltid å øve seg selv i denne tro i alt liv og virke" (avsnitt 13).

Om det andre budet

20. Det andre budet lyder slik: *Du skal ikke misbruke Guds navn*. Luther betoner selvsagt at budet forbyr oss å sverge, banne, lyve, bedra og gjøre trolldom ved Guds hellige navn, og at det oppfordrer oss til å beskytte Guds hellige navn mot alle som misbruker det. I samfunnslivet gjelder det særlig å stå opp for svake mennesker, i kirken gjelder det særlig å stå i mot vrang lære og misbruk av geistlig makt (se avsnittene 28-31). Men før han kommer så langt, har Luther betont tre ulike utfordringer som budet gir oss.

21. Han begynner slik: "Nest etter troen kan vi ikke gjøre noe større enn å prise, forkynne og lovsynge Guds herlighet, ære og navn, og i alle måter opphøye og forherlige dem.... det finnes ikke noen gjerning, i hvilken man så sterkt fornemmer og

føler tilliten og troen, som i denne, å ære Guds navn. Den hjelper mye til å styrke og øke troen" (avsnitt 18). Her kommer hovedpoenget hans klart fram: Dersom vi holder dette budet, hjelper det oss til å holde det første!

22. Dette er en så omfattende oppgave at Luther kan skrive: "Om du nå var ledig fra alle andre ting, skulle du så ikke likevel ha nok å bestille bare med dette bud, med stadig å velsigne, lovsynge, prise og ære Guds navn? Og hva annet er tungen, stemmen, språket og munnen skapt til? Som det heter i Salme 51, 17: «Herre, oppløst mine lepper, så at min munn kan kunngjøre din pris.» Likeså: «Min tunge skal oppløfte din barmhjertighet.»" (avsnitt 19).

23. Selv om oppgaven er omfattende, er den av en slik art at alle kan klare den. Luther skriver: " Et fattig menneske, som ikke noen akter for noe, kan gjøre mange og store gjerninger hos seg selv, i sitt eget hjem, når han med glede priser Gud, når det går ham godt, eller med den største fortrøstning påkaller ham, når noe støter til. Med dette gjør han en større og mer velbehagelig gjerning enn en annen, som faster mye, ber, gir kirkegaver, gjør valfarter og anstrenger seg både her og der med store gjerninger.... For det å nevne Guds navn og skrive hans ære på papir og vegger, det er lett gjort. Men fra hjertegrunden av å prise og velsigne ham for hans velgjerninger, og trøstlig påkalle ham i alle motganger, det er i sannhet de aller sjeldneste og høyeste gjerninger nest etter troen" (avsnitt 20).

24. Luther kommer så med en advarsel, fordi han vet at vi har så mye lettere for å være opptatt av vår egen ære enn av å lovprise Guds ære: " Den *annen* gjerning etter dette budet (består i) å passe på seg selv, slik at man unngår all dennesidig ære og ros. Man skal ikke søke sitt eget navn eller sin egen berømmelse og stort oppstyr for seg selv, for at alle skal synge og tale om en. Dette er en farlig synd, men er likevel den aller alminneligste, og dessverre lite gitt akt på. Enhver vil gjerne bli bemerket og ikke være den minste, hvor liten han enn i virkeligheten er.... Derfor, selv om mennesket ikke hadde noe annet å gjøre i hele sitt liv enn denne annen gjerning etter det annet bud, så ville han allikevel ha nok å bestille med å kjempe

imot og drive ut denne last, som er så alminnelig, så listig, så behendig og lumsk" (avsnitt 21).

25. Her er ikke Luther opptatt av å fraråde oss å rose hverandres innsats, men han er opptatt av å avsløre hva som er drivkraften bak det vi gjør. Han setter opp mot hverandre de som "har og skal ha en høyere og mye edlere drivkraft, det er Guds bud, gudsfrykt, Guds velbehag og sin tro på Gud og kjærlighet til ham" mot "de som ikke har eller akter denne drivkraft, men lar seg drive av å unngå skam eller oppnå ære" (avsnitt 22). De er bare de første som oppfyller det andre budet. Når de får velfortjent ros, er det slik at de "bevarer sin saktmodighet og er de samme som før, så de ikke gjør seg store av slike ting og har behag i dem, men holder seg helt fri og frank, tilregner Gud all sin ære og sitt navn, overgir dem til ham alene, ikke bruker dem til noe annet enn til Guds ære og nestens forbedring, og ikke i noe bruker dem til nytte eller fordel for seg selv. Slik vil det åndelige menneske ikke gjøre seg stor av sin egen ære, eller i hovmod se ned på selv det aller udugeligste og mest foraktede menneske på jorden, men erkjenne seg selv som en tjener for Gud, som har gitt ham æren, for at han med den skal tjene Gud og sin neste" (avsnitt 23).

26. Det er ikke bare i medgangstider at vi skal lovprise Gud, men det er ham vi skal henvende oss til også i motgangstider. Derfor skriver Luther: "Den *tredje* gjerning etter dette bud er å påkalle Guds navn i all slags nød. For det anser Gud for å hellige hans navn og holde det høyt og i ære, at vi nevner og påkaller det i anfektelse og nød. Dette er også grunnen til at han tilføyer oss så mye nød, lidelse og anfektelse, ja endog døden, og til og med lar oss leve i mange onde, syndige tilbøyeligheter. Dette gjør han nemlig for at han derved skal kunne drive menneskene og gi dem stor grunn til å løpe til ham, rope, påkalle hans hellige navn, og slik oppfylle denne gjerning etter det annet bud" (avsnitt 25). Vi synes kanskje at Luther er dristig når han sier at Gud *påfører* oss det onde. Vi ville heller skrevet at han *tillater* det onde å skje med oss. Men utfordringer er den samme i dag: Uansett hvordan vi tenker om dette, påbyr budet at vi skal påkalle Guds hjelp også i all motgang.

27. Luther mener altså at hovedhensikten med det andre budet, er at vi skal gjøre det til en fast vane i livet å stadig feste troens blikk mot Guds godhet. Det kan både vi selv, og andre som hører oss, bli inspirert av. Det er ikke nok å unngå å misbruke Guds navn, det er heller ikke nok å la være å bruke det, for vi trenger at det løftes fram på en positiv måte igjen og igjen.

Om det tredje budet

28. Det tredje budet lyder slik: *Du skal holde hviledagen hellig*. Her utfoldet kirken på Luthers tid seg med utallige slags ritualer og skikker, som kunne være imponerende og flotte å overvære. Helligdagene var dessuten mange, fordi mange helgener skulle hedres på egne dager. Men Luther skjærer bort det meste av dette, og omtaler skikkene på foraktelig vis. Han hevder at det er den onde ånd som "lar oss pent bygge kirker, gi mange kirkegaver, spille, lese og synge, holde mange messer og drive på med prakt uten mål og grenser" (avsnitt 12). Det som altfor ofte skjer, er at "når vi er i kirken under gudstjenesten, da står vi der som noen klodrianer, og vet ikke noe å forebringe eller å si. Der klaprer steinene i rosenkransen, der rasler bladene i bønnebogen, og munnen plaprer. Noe mer blir det ikke av det hele" (avsnitt 14). Dette er ikke å holde det tredje bud.

29. De gudstjenestene som holdes på helligdagene, skal være preget av tre hovedsaker (se avsnittene 2-3 og 11-16):

- Vi skal ha *nattverd*, for at vin og brød kan gi oss sikker trøst i hjertet. Her blir det oss "ikke tilsagt og truffet bestemmelse om renter, penger eller jordisk gods, men gitt tilgivelse for alle synder, nåde og barmhjertighet til evig liv" (avsnitt 2).
- Vi skal ha *preken* for at vi skal lære det som styrker troen.
- Vi skal be *bønner* for alle slags behov i kirken og i verden. Hovedbønnen "skal bes for hele kristenhetens samling, for alle menneskers nød, av venn og fiende, særlig for nøden i enhver menighet og ethvert bispedømme. En slik befaling ga Paulus sin

disippel Timoteus: «Jeg formaner fremfor alle ting at det gjøres bønner, påkallelser, forbønner, takksigelser for alle mennesker, for konger og alle dem som er i høy stilling, for at vi kan leve et rolig og stille liv i all gudsfrykt og sømmelighet. For dette er godt og sømmelig for Gud, vår Frelser»" (avsnitt 11).

30. Det er betagende å lese at Luther i avsnittene 4-10 har et langt innskudd om verdien av bønner på et generelt plan. I tillegg til lovprisningen av Guds navn, er nemlig bønner en svært viktig vane som gjør det lettere for oss å tro på en god Gud. Bønner er "en særlig øvelse i troen. Og troen gjør bønner så velbehagelig for Gud at den enten sikkert blir oppfylt, eller det i stedet blir gitt oss noe enda bedre enn det vi ber om" (avsnitt 4).

31. Vi kan ikke alltid regne med å få akkurat det som vi ber om. Vår oppgave er i følge Luther denne: "Man skal i bønner legge sin nød frem for Gud, men ikke foreskrive ham mål, måte, formål eller sted, men overlate det til ham, om han vil gi bedre eller annerledes enn vi tenker. For vi vet ofte ikke hva vi skal be om, som Paulus sier i Rom. 8, 26: «Gud virker og gir høyere enn vi begriper.» Likedan sier han i Ef. 3, 20, at det altså ikke skal være noen tvil om bønner, at den er velbehagelig for Gud og hørt av ham, og at vi skal la Gud råde fritt over tid, sted, mål og formål, fordi han nok vil gjøre det slik som det skal være. Dette er de rette tilbedere, som tilber ham i ånd og sannhet" (avsnitt 5).

32. Hovedpoenget med et jevnlig bønneliv, er å støtte opp om troen på det første budet: "Så ser vi da at dette bud, likesom det andre, ikke skal være noe annet enn øvelse og bruk av det første bud, det vil si av troen, troskapen, tilliten, håpet og kjærligheten til Gud, for at det første bud skal være hovedsaken i alle bud, og troen hovedgjerningen og livet i alle andre gjerninger" (avsnitt 6).

33: Luther har så mange fortrøstningsfulle synspunkt på denne vanskelige kunsten, at jeg synes det er verd å sitere fem av dem på rekke og rad, i håp om at de kan inspirere trøtte bedere. Han skriver: "Derfor skal du ikke tape motet, ikke miste hender og føtter, selv om du finner at du ikke har så sterk en tro i din bønn eller i andre gjerninger som du vel skulle og ville. Ja, du skal takke Gud av ditt hjertes

grunn, at han slik åpenbarer for deg din svakhet, hvorved han daglig gir deg lære og formaning om hvor nødvendig det er for deg å øve deg og daglig styrke deg i troen" (avsnitt 6).

34. "Derfor har vi så lenge vi lever, og hvor lenge livet enn varer, fullt opp å gjøre. På den måten blir vi med alle gjerninger og lidelser alltid elever i det første bud og i troen, og holder ikke opp med å lære. Ingen vet hvor stort det er å ha tillit til bare Gud alene, uten den som begynner på det og forsøker det i gjerning" (avsnitt 6).

35. "Se nå igjen: Om det nå ikke var befalt noen annen god gjerning, ville så ikke bønne alene være nok til å øve hele menneskets liv i troen?... Ingen blir så hardt tynget av sitt arbeid at han ikke, hvis han vil, samtidig kan tale med Gud i sitt hjerte, legge frem for ham både sin egen og andre menneskers nød, begjære hjelp, be, og i alt dette øve og styrke sin tro" (avsnitt 7).

36. "Hvor er nå de som begjærer å få greie på de gode gjerninger og gjøre dem? La dem ta for seg bønne alene og øve seg rett i troen. Så vil de finne at det er sant som de hellige fedre har sagt, at det ikke gis noe større arbeid enn bønne. Å mumle med munnen er lett, men å følge ordene med alvor i hjertet, og gjøre det med inderlig andakt, det vil si med hjertets begjær og tro så man alvorlig begjærer det som ordene sier, og ikke tviler på at det blir bønnhørt, – det er en stor gjerning i Guds øyne" (avsnitt 8).

37. Til alle som føler seg for uverdige til å be til den store majestet, har Luther til sist følgende trøst: Ingen må "forlate seg på sin egen verdighet, eller holde opp på grunn av sin egen uverdighet. Men han må gi akt på Guds bud og påberope seg det for Gud, holde det opp mot djevelen, og si: «For min verdighets skyld begynner jeg ikke på noe, for min uverdighets skyld oppgir jeg ikke noe. Jeg ber og arbeider bare fordi Gud av sin godhet alene har tilsagt alle uverdige bønnhørelse og nåde... Når det ikke har vært for mye for den høye Majestet å forplikte sine uverdige kryp så høyt og dyrt til å be, stole på og ta imot av ham, hvordan skulle det da kunne være for mye for meg å ta på meg dette budet med største glede, hvor verdig eller uverdig jeg enn

måtte være.» Slik må man med Guds bud jage djevelens innskytelse på dør. Da slutter han. Ellers aldri" (avsnitt 8).

38. Til helligdagene var det ofte knyttet mange skikker med faste og våkenetter. Luther tar opp disse, uten å avvise den hjelpen de kan gi kristne i kampen mot det gamle mennesket med dets onde tilbøyeligheter. Men her skal friheten råde: "Derfor lar jeg det skje at enhver velger seg dagen, maten og mengden til å faste, som han selv vil... I samme grad som kjødet er sanselig og lettsindig, må han pålegge det faste, våking og arbeid, men heller ikke mer, selv om pave, kirke, biskop, skriftefar eller hvem det nå er, har befalt det. For mål og regel for faste, våking og arbeid skal ingen ta etter matens mengde eller etter dagene, – men etter minking og vekst i kjødets lyst og lettsindighet. For bare disses skyld, for å drepe og dempe dem, er faste, våking og arbeid innsatt" (avsnitt 19). Poenget er ikke å feie til side alle skikker som ikke er pålagt i Bibelen, men å stille seg så fritt i forhold til dem, at man bare bruker det som kan gi god mening. Slike skikker kan nemlig være gode til å forebygge åndelig dovenskap.

39. Det er viktig å se at dette budet ikke bringer oss inn i en åndelig praksis som er løsrevet fra hverdagens oppgaver. Det er nettopp fordi vi trenger styrke til å leve i hverdagene, at vi trenger helligdagene til jevnlig trospåfyll. Siden lutherske kristne ikke er pålagt ytre og kirkerettslig plikt til å oppsøke samlingen om nattverd, forkynnelse og bønn, er faren stor for at den åndelige latskapen overtar styringen. Dersom unnfallenheten blir en varig vane, får ikke troen på den gode Gud de vekstvilkår som den er avhengig av. Derfor anviser dette budet en praksis som er avgjørende for at man kan holde det første budet livet gjennom, og dermed avgjørende også for villigheten vår til å leve etter de andre budene.

C: Om sammenhengen mellom budene

De tre første budenes indre forhold

40: Luther både innleder og avslutter gjennomgangen av det tredje budet med å understreke den viktige sammenhengen som finnes mellom de tre første budene:

"I det første bud er det gitt befaling om hvordan vårt *hjerte* skal forholde seg til Gud med sine tanker. I det andre hvordan *munnen* skal forholde seg med sine ord. I dette tredje bud blir påbudt hvordan vi skal forholde oss til Gud i våre *gjerninger*" (avsnitt 1).

"Se derfor hvilken vakker, gyllen ring det danner seg av disse tre bud og deres gjerninger... Den første gjerning er å tro og ha et godt *hjerte* og tillit til Gud. Av det flyter den annen gode gjerning, å *prise Guds navn*, bekjenne hans nåde og gi all ære til ham alene. Derpå følger den tredje gjerning: å *holde gudstjeneste*, hvor vi ber, hører prekenen, grunner på og tenker over Guds velgjerning" (avsnitt 24).

41: Denne sammenhengen er så viktig i Bibelen at den også understrekes i den bønningen som Jesus lærte oss. Der gjenfinner vi i følge Luther samme struktur: "Det første er at vi sier: "Vår Far i himmelen". Dette er ord av troens første gjerning, som etter det første bud ikke tviler på å ha en nådig Gud og Fader i himmelen. Det annet er dette: «La navnet ditt helliges.» Her begjæres troen, og Guds navns herlighet og ære blir prist og blir påkalt i all nød, som det andre bud lyder. Det tredje er: «La riket ditt komme.» Her ber vi om den rette sabbat, stillhet til helg og hvile fra våre egne gjerninger, for at Guds gjerninger alene må være i oss, og Gud regjere i oss, som i sitt eget rike» (avsnitt 25).

42: For egen del vi jeg påpeke at rekkefølgen er den samme også i det dobbelte kjærlighetsbudet som Jesus lærte oss: «*Du skal elske Herren din Gud av hele ditt hjerte og av hele din sjel og av all din forstand.*» Dette er det største og første budet. Men det andre er like stort: «*Du skal elske din neste som deg selv.*» På disse to

budene hviler hele loven og profetene.» (Matt 22,37-40). Her begynner det også i gudsfrykten som er et fundament for nestekjærligheten.

De sju siste budenes forhold til det første

43: Når Luther i fortsettelsen gjennomgår budene på den andre tavlen, påpeker han flere ganger hvordan den som begynner med gudsfrykten, har en helt annen motivasjon for å fortsette med nestekjærligheten. Det sier seg egentlig selv: Den som tror på en god Gud, tror også at de budene han har gitt oss, er gode å leve etter.

44: *Det femte budet* ansporer til saktmodighet, også overfor fiender. Luther avslutter med å betone en klar sammenheng med det første budet: "Denne høye, fine, yndige gjerning er lett å lære, når vi gjør den i troen... For når troen ikke tviler på Guds nåde, og ikke tviler på at den har en nådig Gud, så blir det også ganske lett for den å være nådig og gunstig stemt mot sin neste, hvor vondt enn denne skulle ha forgått seg. For vi har forgått oss enda mye verre mot Gud" (avsnitt 3).

45. *Det sjette budet* påbyr renhet og kyskhet. I kampen mot fristelser på dette feltet, er det slik at "den som lever slik at han setter sin lit til all Guds nåde, han liker godt den åndelige renhet. Og derfor kan han så mye lettere motstå den kjødelige urenheter" (avsnitt 3).

46. *Det sjuende budet* påbyr gavmildhet, også mot fiender. Her er troen en virkelig viktig inspirasjon: "Denne gjerning lærer troen av seg selv. For når hjertet setter sin lit til Guds nåde og forlater seg på den, hvordan skulle det da være mulig at det hjerte skulle være gjerrig og fullt av bekymring? Det må uten å tvile være viss på at Gud tar seg av det. Derfor henger det ikke fast ved penger, det bruker dem også med glad gavmildhet, til nytte for sin neste. Dette hjerte vet også godt at det vil få nok, om det enn gir bort aldri så mye... Fordi mennesket har tillit til Gud, er det gavmildt, og tviler ikke på at det alltid skal ha nok. Likeså visst er det gjerrig og fullt av bekymringer, fordi det ikke har tillit til Gud"(avsnitt 3).

47: *Det åttende budet* påbyr oss å tale sant om vår neste så langt det er forsvarlig. Her spør Luther til slutt om hvorfor en slik sannhet ofte møter så sterk motstand: Det skjer "av denne grunn: De har ingen tro på Gud, og venter seg ikke noe godt av ham. For hvor denne tillit og tro er til stede, der er et modig, trassig, uforferdet hjerte, som våger spranget og står sannheten bi, selv om man risikerer hode eller kappe, og enten det er imot pave eller konge. Slik som vi ser de kjære martyrer gjorde. For et slikt hjerte lar seg nøye med og er tilfreds med at det har en nådig og kjærlig Gud. Derfor forakter det gunst, nåde, gods og ære av alle mennesker, og lar gå og komme det som ikke har blivende verd" (avsnitt 3).

Avslutning

Luther skrev altså samme år både en liten bok "*Om den kristne frihet*" og en mye mer omfattende bok "*Om de gode gjerninger*". Han ser ingen motsetning mellom dem. Det er heller slik at han beskriver de gode gjerningene under frihetens fortegn på minst tre vis:

a: Luther er svært bevisst på å bare foreskrive de budene han finner i Bibelen og de som angår hverdagslivet til andres beste. Ingen andre bud har bindende autoritet. Dermed settes et menneske *fri fra alle slags påbud som mennesker har funnet på* i tillegg til disse, uansett hvor velmente de måtte være. Enhver står helt fritt til å følge dem eller ikke, alt etter om man ser at de tjener det gode livet eller ikke. Middelalderens mennesker ble dermed befridd fra en stor byrde, fordi disse ekstra budene var så mange og hadde så stor prestisje. Men også i dag finnes det mange påbud om god takt og tone og om fromhet som kan tyngre oss. Det er godt å vite at man kan forholde seg til dem i frihet.

b: Luther var også svært bevisst på å betone at ingen kristen gjør gode gjerninger for å fortjene Guds nåde og frelse. Det som skal gjøres for å frelse oss, det har Gud selv gjort gjennom Jesus Kristus. Frelsen rekkes oss som gave. Dermed er vi *fri fra alle baktanker om at gode gjerninger mot andre egentlig skal tjene til vårt eget beste*. Guds nåde er ikke noe vi skal oppnå, men noe vi lever så trygt i, at det er takknemlighet som driver oss til å leve for andre.

c. Luther har også noen avsnitt der han strekker den kristne friheten helt til sin ytterlighet. Han ser for seg en idealkristen som har så sterk gudsfrykt og vilje til å leve til andres beste, at han eller hun ikke trenger noen bud i det hele tatt. De lever i det han kaller den første klasse: "Denne første klasse er de som ikke trenger noen lov. Om dem sier Paulus i 1. Tim. 1, 9: «Loven er ikke satt for den rettfærdige» (det er den troende). Men disse gjør frivillig hva de vet og kan, i den faste tillit at Guds velbehag og miskunnhet hviler over dem i alle ting" (fra avsnitt 14 i omtalen av det første budet). Tidligere har han skrevet om dem: "Av dette følger nå videre at et kristenmenneske,

som lever (underforstått: fullkomment) i denne tro, ikke behøver noen læremester i gode gjerninger. Men det som forefaller, det gjør han, og det er alt sammen vel gjort" (avsnitt 5). Men så langt kommer ingen i praksis før i Guds evige rike, og derfor trenger vi alle budene mens vi lever her i verden, for å kunne vite hva de gode gjerningene vi er kalt til å utføre, består i.

Litteratur

A: Originaltekster

Reformasjon nå. Luther som utfordring og ressurs for Den norske kirke. Per Kristian Aschim og Tarald Rasmussen (red.). Presteforeningens studiebibliotek 50. Eide forlag, Stavanger 2016.

Verker i utvalg. Egentlig: *Martin Luther. Verker i utvalg I-VI*, Gyldendal, Oslo 1979-1983.

Martin Luther: Utvalgte tekster. Verdens hellige skrifter. Red. Sigurd Hjelde. Bokklubben, Oslo 2008.

De fleste har lett tilgang til internett, og der finnes *Verker i utvalg* utlagt til å leses online på følgende måte: Gå til bibsys.no, velg «søk litteratur i Oria», klikk for å søke i Oria uten å velge institusjon, skriv i søkefeltet: *Martin Luther Verker i utvalg*. Man kommer nå til ei side der man kan velge å lese i de seks bindene. Klikk på ikonet foran den boka du skal lese i, og boka kommer fram til lesning.

Tolv frihetstoner

«Om den kristne frihet»

- finnes i *Reformasjon nå* på s275-304,

- i *Verker i utvalg* i bind II, s203-234

- og i *Utvalgte tekster* i en ny oversettelse, s48-72

Erling Utnem skrev for over femti år siden en liten bok som var inspirert av Luthers frihetstraktat, nemlig «*Frigjort i Kristus*», Luther forlag/Credo, Oslo (Trykket i 5 opplag fra 1959 til 1976). Den ble svært mye lest og aktualiserer de kristnes forening med Kristus med livet i menigheten og i nådemidlene dåpen, Ordet og nattverden. Den kan også leses på Bibsys sin Oria-tjeneste. Han har også spisset budskapet inn mot det som var følte utfordringer på hans tid: Mange strever med en følelse av å være forlatt av Gud, mens andre strever med at de ikke har sterke nok åndelige opplevelser. Dermed ble det naturlig å vektlegge trøsten i Jesu tilstedeværelse i de alminnelige nådemidlene. Han avslutter slik: «Til badet! Til boken! Til bordet! Det er Kristi svar til deg trette sjel, som har lett forgjeves etter ham i opplevelsens høyder».

Dette heftet kan også leses på Bibsys.no.

Om de gode gjerninger

Skriftet "Om de gode gjerninger" er å finne i

- *Luthers skrifter i udvalg, Bind I. De reformatoriske hovedskrifter*. Forlaget Aros, 2. utgave 1980, ss151-245.

- Det finnes også i Sigurd Normanns norske oversettelse på internett. Gå til *lutherdansk.dk*, velg "*Luther på norsk*" og deretter "*Om de gode gjerninger*". Her er ikke sidetall, men en oversikt til venstre gjør det lett å finne fram til begynnelsen av hvert hovedavsnitt.

Jeg har brukt den siste oversettelsen. men siden språkbruken der er noe gammeldags, har jeg forenklet og modernisert formuleringer her og der, slik at det skal blir lettere å lese.

Tips til gruppesamtale

Det er en fordel om gruppens medlemmer har lest gjennom det avsnittet som skal behandles før samlingen. Men det går også an å møtes uforberedt, og så lese et passende avsnitt høyt for de andre etter tur, og ta en samtale etter det.

Hver av skriften har en **innledningsdel**. Til frihetsskriftet gjelder det del A og B, mens til skriftet om gode gjerninger kalles det for innledning.

Disse delene kan man nøye seg med å lese, og bare bruke tid til å oppklare for hverandre det som måtte være uklart.

Frihetsheftet kan en hoveddel C som består av 12 avsnitt. De kan man dele opp slik at man behandler tre eller fire av dem på samme studiekveld.

Heftet om gode gjerninger har tre hoveddeler A, B og C. Her kan dele opp mellom det første og det andre budet i del B dersom det blir for mye å rekke over på en kveld.

Etter hver naturlig enhet kan man stoppe opp og la hver enkelt komme til orde med følgende:

- Er det noe her som jeg synes er vanskelig å forstå?
- Er det noe her som jeg fant særlig oppbyggelig eller utfordrende for egen del?
- Er det noe her som jeg synes er vanskelig å akseptere, og hvorfor det?

HEFTE 3: FRIHET OG GODE GJERNINGER

Dette heftet er det tredje av fire hefter som forsøker å formidle inspirasjonen fra Luthers skrifter til vår tid. Det er gått 500 år siden de ble skrevet, men siden de hadde som hovedsak å framstille Skriftens budskap så klart som mulig, framhever de anliggender med varig verdi som fortsatt kan inspirere.

Dette tredje heftet holder fram den inspirasjonen som vi kan få av å holde fast på at kristent liv er et liv i frihet midt i mange ulike slags problemer og slaverier. Jesus kom ikke for å legge på oss mange nye byrder i livet, men for å sette oss fri til å leve et godt liv som gir en forsmak på friheten i det evige livet i Guds rike. Men vi er satt fri til å leve ut gode gjerninger, og det er særlig de 10 bud som setter ord på hva de består i. Her er de tre første budene mer avgjørende enn det vi ofte tenker på at de er.

Heftet er skrevet i forbindelse med 500-års-jubileet for reformasjonen som ble markert høsten 2017. Det er skrevet av Kjell Arne Morland, som er sokneprest og bor på Melhus.

